

9. SIVISTYS JA HYVINVOINTI.

YRJÖ SAKARI YRJÖ-KOSKISEN KANSANSIVISTYSIDEOLOGIA

Lauri Kempainen

9.1 Valtiomies, poliitikko, historioitsija – mutta myös pedagogi

Senaattori Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen (1830–1903)¹ ei ole koskaan kuulunut niiden kasvatustajattelijoiden joukkoon, joiden työtä ja toimintaa esitellään kasvatushistorian yleisesityksissä. Hänen kasvatustajattelijoiden ja koulutuskysymyksiä käsittelevä tuotantonsa on hajanaista ja epätasaista. Koskinen kirjoitti mainituista aiheista lähinnä sanomalehdissä. Yrjö Koskinen oli mielipidevaikuttaja ja puoluejohtaja. Hän oli toimelias monella alalla: tiedemiehenä, kirjailijana, runoilijana ja toimittajana. Valtiopäivämiesuransa Yrjö Koskinen aloitti 1872 pappissäädyssä. Kun hänet oli 1882 korotettu aatelissäätyyn aina vuoden 1900 valtiopäivillä ritariston ja aateliston edustajana. Senaatin jäsenenä hän toimi ensin kamaritoimituskunnan (1882–1885) ja sitten kirkollisasiain toimituskunnan päällikkönä. Hän oli toiminut myös lukionopettajana ja historian professorina. Kirkollisasiain toimituskunnan päällikkönä Yrjö Koskisella oli sanavaltaa kehitettäessä koululainsäädäntöä. Hänen senaattorikautenaan kansakoulujen määrä maassa kasvoi yli tuhannella samalla kun oppilaiden määrä nousi noin 40 000:sta lähes 100 000:en.

Yrjö Koskinen työskenteli kansansivistyksen, oppikoulun ja suomenkielisen yliopistopetuksen puolesta. Teksteissään Koskinen ei yleensä itse esittäydy opettajaksi, pedagogiksi, vaikka hän uransa aikana ottikin usein kantaa kouluun ja opetukseen liittyviin kysymyksiin.² Aikalaisilleen hän ei ollut niinkään tiedemies vaan ennen kaikkea kiihkeä fennomaani, joka oli ottanut ajaaksensa suomenkielisen väestönosan asioita. Hänen esittämänsä ajatukset ovat harvoin täysin omaperäisiä; monet keskeiset argumentit juontavat juurensa J. V. Snellmanin yhteiskuntafilosofiasta. Hänen ajattelussaan on nähty yhteyksiä myös T. B. Macaulayhin, H. Martenseniin ja G. W. Hegeliin ja J. G. Herderiin (Ks. esimerkiksi: Grotenfelt 1930, 281; Jäntere 1930, 408; Jäntere 1944, 366; Kangas 1945, 288; Suolahti 1933, 426; Vuola 1981, 53–55, 125).

¹ Tässä artikkelissa käytetään Yrjö Sakari Yrjö-Koskisesta (vuoteen 1882 Georg Zachris Forsman) hänen 1840-luvun lopulla omaksumaansa kirjailijanimeä ”Yrjö Koskinen”.

² Koskinen tarkoittaa sanalla ”pedagogi” usein vain ”opettajaa”, ei kasvatustajattelijoiden perehtynyttä teoreetikkoa. Puheessaan vuoden 1877 valtiopäivillä hän vihjaa itsekin omaavansa sellaista kokemusta, jonka perusteella pystyy ottamaan kantaa kasvatustajattelijoiden kysymyksiin: ”Kenties minullakin voisi olla jonkunlaista kasvatustajattelijoiden kokemusta, erittäinkin kun on kysymys toisen kotimaisen kielen opetuksesta...” (”Lausunto alkeisoppilaitosten opetuskielestä ja uusien lyseoiden perustamisesta”, Koskinen 1930, 82; ks. myös: pappissäädyn pöytäkirjoista 31.10. 1877, ss. 1804–06 & 2.11. 1877, ss. 1862–65).

Yrjö Koskinen syntyi Vaasassa 10.12.1830. Suvussa oli ollut pappeja, muita kirkonmiehiä ja taiteilijoita usean sukupolven ajan. Isä, josta suomenkielisessä kirjallisuudessa on käytetty nimeä Yrjö Jaakko Forsman, toimi koulunopettajana Vaasassa ja vuodesta 1845 Hämeenkyrön kirkkoherrana. Yrjö Koskisella oli seitsemän sisarusta, ja useasta tuli yhteiskunnallisia vaikuttajia. Jaakko Oskar Forsman (1839–1899) toimi rikosoikeuden ja oikeushistorian professorina ja Ernesti Emil Forsman (1843–1922) oli Viipurin hovioikeuden presidentti ja senaatin oikeusosaston jäsen.

Perheen elämänpiiri Etelä-Pohjanmaalla oli lähellä herännäisyyden tukialuetta. Yrjö Koskinen lienee ollut kosketuksissa useiden herännäisjohtajien kanssa, vaikka perhe pysytteli liikkeen ulkopuolella. Yleisesti ottaen Koskinen omaksui suvaitsevan asenteen toisinajatteleviin. Tällä oli kuitenkin rajansa. Koskinen katsoi, että baptisteja tai pelastusarmeijan jäseniä ei olisi syytä päästää oppilaitoksiin esittelemään näkemyksiään (KA 602:117, k.25; ks. myös: Vuola 1981, 139). Hän selvästi vierasti uskonnolliseen hurmukseen liittyvää avointa tunteiden näyttämistä. (Vuola 1981, 139) Koskisen nuoruusaikaisissa kirjoituksissa on havaittavissa henno, pietistinen sävel, ja aihepiiri näyttää vaivanneen häntä pitkään. (Vuola 1981, 131; Kemppinen 2001, 52–56)

1800-luvun puolenvälin radikaali-fennomaanit puhuivat aatteestaan usein uskonnon kielellä ”kansallisena heräämisenä”. ”Suomikiihkon” ja eräiden uskonnollisten herätysliikkeiden tukialueet olivat samat. Tämän saman huomion on tehnyt myös Arvid Järnefelt, joka yhdistää *Vanhempieni romaanissa* (II osa 1929) fennomaaniradikaalit heränneisiin.³ Forsmanin perheessä ei suomen kieltä vaalittu, vaikka isä-Forsman kieltä välttävästi osasikin. Vaasassa ei Yrjö Koskinen joutunut tekemisiin suomea puhuvan kansanosan kanssa. Hän kertoo innostuneensa ”kansallisista kysymyksistä” vasta lukiolaisena (KA 602:117, k.32, 9). Suomen kieli kuului 1840-luvulla lukion kurssiin, mutta Koskisen mielestä Vaasan lukiossa annettu suomen kielen opetus oli heikkotasoisista (Koskinen 1904–1905, 5–6). Tuohon aikaan suomalaisuusaatteesta innostuneet koettivat harjoitella kieltä tavaamalla juuri ilmestynyttä Kalevalaa sanakirjan kanssa. Ei ihme, jos alkuinnostus pian häipyi. Silti moni kansallisen herätyksen saanut haikautui täydentämään kieliopintojaan ”kansan pariin”. Näin toimi myös Yrjö Koskinen, joka kahden vuoden yliopisto-opintojen jälkeen 1847 jättäytyi lukukaudeksi Hämeenkyröön harjoittelemaan suomen kielen käyttöä. Hän kirjoitti ensimmäisestä matkastaan Vaasasta Hämeenkyröön:

Waan Saiman herätyshuuto jo liikkui ilmassa, ja muutto Hämeeseen, sen ihanan luonnon ja miellyttävän kansan keskuuteen teki minuun heti alusta mahtavan vaikutuksen. Muistan vielä, kuinka ensi kerran kulkiessani torpparihevosella Vaasasta 24 peninkulmaa uuteen kotiin tuota loppumatonta Hämeenkangasta pitkin ja päästyäni mäelle, josta Järvenkylän järvi ja metsäiset kunnat minua kohtasivat, – kuinka tämä uusi luonto kevätpuvussansa minua hurmasi. (Vaimovainajani muistoksi 1896, KA 602:117, k. 32, 9)

³ Järnefelt käsittelee heräämisen ja tiedostamisen teemaa *Isänmaa* -romaanissaan. Samankaltainen asetelma esiintyy myös Juhani Ahon *Kevät ja takatalvi* -teoksessa sekä monessa hänen lastussaan.

Katkelma sisältää kaksi kiinteästi 1800-luvun romantiikkaan liittyvää teemaa: neitseellinen, koskematon luonto ja yksinäinen vaeltaja.⁴ Fennomaaneja on syytetty liiallisesta kansan ihanoinnista – siitä, että heidän oli helppo rakastaa kansaa niin kauan kuin se oli tilastollinen massa tai ideologinen kategoria; kiroilevina ja haisevina yksilöinä kansalaisia ei suvaittu kuin ikkunalasin läpi nähtyinä. Tämä pitää osin paikkansa, varsinkin akateemisen tai ”filantrooppisen” fennomanian osalta. Perinteestä poikkesivat kuitenkin Yrjö Koskisen jungfennomaanit, joilla oli sekä kokemuksia rahvaan oloista että halua tuoda epäkohdat julki. Aate merkitsi radikaaleimmassa muodossaan elämäntapavalintaa. Koskisen tavoitteena oli luopua vähin erin kokonaan ruotsin kielen käytöstä. Perheessä käytettiin puhekielenä yksinomaan suomea 1850-luvun puolivälistä lähtien, jolloin Koskisen oma kielitaito jo sen salli.⁵ Eino Jutikkala on todennut, että muut säätyläisperheet eivät vielä 1850-luvun kuluessa käytännössä luopuneet ruotsin kielen käytöstä. Laajamittainen kielenvaihdos alkoi vasta pari vuosikymmentä myöhemmin, 1870-luvun kuluessa. (Jutikkala 1989, 254, 271–272) Kielenvaihtajilla täytyi olla vahvat ideologiset vaikuttimet, sillä virkoja hakiessaan he käytännössä joutuivat maksamaan toisinajattelustaan (Kempainen 2001, 282–287).⁶

Aivan korvakuulolta Koskinen ei suomen kieltä kuitenkaan opiskellut, sillä hänen leksikossaan on vähän hämäläismurteelle ominaisia ilmaisuja. Jotkut hänen luomistaan sanoista ovat jääneet elämään. Koskinen on tuonut kieleemme esimerkiksi sanat: aselepo, asevelvollisuus, harhaoppi, kahvila, kaunopuheisuus, kirjankustantaja, lääketiede, ohjelma, palstatila, riento, ruotsinnos, suomalaistua, tarkistaa ja yhteishenki. Kuvaavaa Koskisen kasvatustajattelle on, että hänen teksteistään kirjakieleen vakiintui sana ”lukutaito”. (ks. esimerkiksi: Rapola 1960, 112)

9.2 Yrjö Koskisen sivistysnäkemys

9.2.1 Sivistys on Suomen elinehto

⁴ Koskisen matkamuistelmia sisältää samankaltaisia elementtejä kuin Caspar David Friedrichin monitulkintainen maalaus ”Vaeltaja sumujen yllä” (n. 1817–18). Teoksessa tumma mieshahmo seisoo selin katsojaan vuoren huipulla ja katselee allaan levittäytyvää sumun peittämää maisemaa. Saksalaisella romanttisella kuvataiteella katsotaan olevan paljon läheisempi suhde aikansa filosofiaan ja nationalismiin kuin esimerkiksi ranskalaisilla. (Ks. esimerkiksi: Honour 1992, 561).

⁵ Koskinen kertoo kirjeessään Helsingistä 24.4.1862 vaimolleen matkastaan Hämeenlinnasta Helsinkiin juuri avattua rautatietä pitkin. Koskinen yöpyi matkallaan Hämeenlinnassa ja koetti saada varatuksi hotellihuonetta suomeksi: ”Nordinin hotellissa tapahtui mulle se hama ett’ei kukaan ollut osaavansa suomea. Ja koska minä en kiusallakaan muuta puhunut, niin oli välimme jotenkin katkoinen... Merkittävää on, että minä rautatiellä aina olen kovin sotaisella mielellä. Minä olen niin sotaisella mielellä, ett’en ollenkaan ruotsia ymmärräkkään” (Yrjö Koskinen Sofia Yrjö-Koskiselle 24.4.1862, KA 602:117, k.27). Koskisen kertomus kuvastaa hyvin sitä ehdottomuutta ja jyrkkyyttä, jolla hän kielenvaihdokseensa suhtautui läpi elämänsä.

⁶ Juuri tästä Snellman varoitti Koskista tämän ryhtyessä valmistelemaan väitöskirjaansa suomeksi 1860-luvun alussa. Snellman pelkäsi valinnan maksavan Koskiselle professorinviran.

Koskinen piti inhimillisen kasvun ja edistyksen päämääränä yksilöiden, kansojen ja lopulta koko ihmiskunnan sivistymistä. Sivistyksellä oli merkittävä sija hänen maailmankatsomuksessaan, jonka mukaan kansa edistää ihmiskunnan sivistymistä vain jos on löytänyt ja luonut yksilöllisen sivistyksensä. (Koskinen, *Suometar* 20/1856) Tämä tavoite oli käytännössä suunnattu kollektiivisubjektille, nykyiselle ja tulevalle kansallismieliselle sivistyneistölle, joskin tavoite määrittää periaatteessa jokaisen yksilönkin kasvatuksen päämäärän.

Koskisen aatemaailmassa Suomen kohtalo oli kytketty sivistymisen velvoitteeseen (Ks. esimerkiksi: Koskinen, *KK* 11/1868 & *US* 49/1878). Se oli koko hänen fennomaanisen ohjelmansa ydin. *Kirjallisessa Kuukauslehdessä* 11/1868 Koskinen selitti, että vain sellainen kansa voi olla vahva, joka nojaa kaikkiin yhteiskuntaluokkiin levinneeseen sivistykseensä. Koskisen ajatukset kiinnostavat huomiota voimakkuudessaan ja terävyydessään. Sanonnat liittyvät Fichteen, mutta niistä kuvastuu omalaatuinen demokraattinen peruskatsomus:

...pienien kansain täytyy palkita vähälukuisuutensa lisätyllä hengen jänteveydellä; sillä siinä on heidän ainoa väkensä ja voimansa. Mitä erittäin meihin tulee, on helppo huomata, että Suomen kansa on perikadon oma, ellei se henkisellä voimallaan, sivistyksellään, isänmaanrakkautellaan voi toimittaa itsellensä sitä arvoa, jota ei aineelliset apuneuvot sille tarjoo. Valistus ei ole täällä hyödyn ja hovin asia, se on suoraan sanoen elämän ehto. (*KK* 11/1868)

Koskinen käyttää sanaa ”sivistys” merkityksessä, jossa se tulee hyvin lähelle ”kulttuurin” käsitettä. ”Sivistyksellä” on neljä eri merkitystä: 1) tietty henkinen tila tai yksilön ominaisuus, tai 2) koulutus (oppi, opillinen sivistys, kansansivistys) tai 3) yhteiskuntaluokka (sivistynyt luokka, sivistyneistö), tai sitten 4) korkeakulttuuri ja kansallinen kulttuuria (kansallinen sivistys). Koskinen puhuu mieluummin kansan sivistymisestä kuin sivistämisestä.

Sivistys on hengen jalostumista. Se on varsinkin saksalaisen filosofian traditiossa merkinnyt ”ihmiseksi tulemistä” kypsymällä⁷: tärkeää on oma ajattelu sekä sen yhdistyminen tradition kanssa itsenäiseksi moraaliseksi toiminnaksi. (Ks. esimerkiksi: *Nykysuomen sanakirja V* 1964, 223; *Nykysuomen tietosanakirja IV* 1993, 452) Snellman määrittä sivistyksen toiminnan kautta. ”Sivistys merkitsee ihmiskunnan korkeimpien asioiden harrastamista ja kykyä niiden edistämiseen”, hän kirjoitti *Saimassa* 4/1844. (Snellman 2002, 71) Snellmanin näkemyksen mukaan sivistyneisyyteen liittyvät kyky ja halu toimia sivistyksen tavoitteen hyväksi. Samaan tapaan selitti sivistystä Koskinen katsoen vilpittömän mielen ja myötätunnon lähimmäisiä kohtaan liittyvän siihen läheisesti:

Mikä on sivistys? Sivistys on tila ihmisessä, kun hän harrastaa, rakastaa ja suosittelee kaikkia, mistä näkee olevan kansa-ihmisillensä, isänmaallensa ja koko ihmiskunnalle hyötyä ja hengenhyvää, eikä sitä ainoastaan suosiollansa hyväile, mutta myös kaikki voimansa liikkeelle panee, sitä edistytäänsä ja kartuttaaksensa. Sivistys ei ole muuta kuin sula kristillisuus, mutta sem-

⁷ Sivistymisen ja jalostumisen käsitteet kytkeytyvät toisiinsa hegeliläisessä historianfilosofian traditiiossa. (Ks. esimerkiksi: MANNINEN 1986, 112, 125).

moinen kristillisuus, joka levittäikse koko elämän alalle, uudistaa rakkauden hengellä koko maailmallisen olon, ja toivoo sekä valmistaa Jumalan valtakuntaa maankin päällä. (*Suometar* 27/1855)

Koskinen kytkee näin sivistyksen kristillisyyteen, joissa kummassakin on kysymys hengen jalostumisesta. ”Sivistyksen tilalla” hän tarkoittaa yksilön sisäistä vireyttä, oikeaa mieltä. Kristinuskon tavoin myös sivistyminen vaatii sisäistä halua ja herkkyyttä muutokseen, jonka voi luoda vain ihmisen uudistuminen. Tämä viittaa luterilaiseen yksilöetiikkaan. (Vuola 1981, 149) Sivistys on elämänasenne, joka saa ihmisen kohottamaan katseensa laajempiin kysymyksiin ja näkemään samalla lähimmäisenkin tarpeet. Laajat tiedot eivät tee kenestäkään sivistynyttä, vaikka toisten ihmisten hyvän edistäminen onkin mahdotonta ilman tietoja ja älyä. (Koskinen, *Suometar* 27/1855) Sivistyneellä ihmisellä tulee olla myönteellisen elämisen kykyä. Koskinen ei käytä sanaa ”viisautta”, mutta näyttää puhuvan siitä. Siihen sisältyy kykyä ajatella, harkita asioita selvästi ja terävästi, olla ymmärtäväinen ja järkevä, oppinut, laajatietoinen ja elämää kokenut. (Ks. esimerkiksi: *Nyky-suomen sanakirja VI*) Ihmisellä tulee olla tietoja mutta myös viisautta käyttäen oppineisuuttansa oikein. Sivistynyt ihminen haluaa kartuttaa tietoaan, eikä laajatietoisuuden tarvetta ole tarvetta tähdentää, koska tietoa kertyy automaattisesti. Tiedonjonon pitää olla aitoa, sillä muutoin opiskelu on tyhjää ulkokultaisuutta ja silmänpölyä. Vilpittömän halu toimia ihmiskunnan hyödyksi ei tarkoita, että yksilö myös siihen kykenee. Sivistyneistöllä on lupa päättää siitä, mikä on ”toisten hyvä”. Toisaalta Koskinen ajatteli, että sivistynyt ihminen tuntee hyvää tahtoa ja lähimmäisenrakkautta vähempiosaisiin kohtaan. Siten Koskinen sivistyskäsitystä ei voida pitää totalitaaristen ideologioiden esiasteena, koska niissä argumentoidaan, että yhteiskunnan onni oikeuttaa rikkeitä itsemääräämisoikeutta ja inhimillisyyttä kohtaan.

Koskinen edellytti, että sivistynyt henkilö tiedostaa olevansa osa kokonaisuutta ja elävänsä sen ehdoilla, että hänellä on halu toimia yhteisten asioiden hyväksi, olla yhteisönsä käytettävänä.⁸ Yksilön sivistys on merkitykseltään, jollei hän toimi aktiivisesti yhteiskunnassa. Vaatimus oman edun nöyryytymisestä yhteisen edun nimissä kohdistuu sivistyneistöön. Nöyryytymisellä Koskinen ei kuitenkaan tarkoita, että sivistyneistön olisi muututtava oppimattoman kansan kaltaiseksi (Koskinen, *Suometar* 43/1856), vaan että koulutettu väestö ymmärtää käyttäen oppiansa yhteiseksi hyödyksi (Koskinen, *Åbo Tidningar* 35–36/1854).

9.2.2 Vapaus sivistymisen edellytyksenä

Koskinen katsoi ”vapauden” olevan edistymisen ensimmäinen ehto, sillä pakkokeinoin ei voida edistää sivistymiselle asetettuja tavoitteita. Yksilöllä tulee olla valinnanvapaus kaikissa ”hengenasioissa”, myös sivistymistä, uskontoa ja taiteen luomista koskevissa kysymyksissä,

⁸ Koskinen käsitys sivistyneistön tehtävästä omaa platonilaisia piirteitä, mutta hän sanoutui irti tästä rinnastuksesta (ks. esimerkiksi: *Åbo Tidningar* 22/1854).

joskaan ei niissä, joissa on kysymys oikeudesta ja kohtuudesta. (Koskinen, *Helsingin Uutiset* 24/1863) Koskinen oli vielä 1850-luvulla toivonut suomen kielen oikeuksien edistyvän yksilöiden vapaasta tahdosta, mutta hänen kantansa jyrkkeni 1860-luvun alussa. Fennomania alkoi hakea tukea laista pyrkien yhä selvemmin kansan mielipiteen ainoaksi tulkiksi. (Liikanen 1995, 20–22)

Oppimishalun pitää lopulta syntyä yksilössä itsessään. (Koskinen, *Suometar* 15/1857; *KK* 8/1872) Oppimatonta kansaa voidaan kyllä houkutella sivistämään itseään kertomalla opinkäynnin ja omaehtoisen itsekasvatuksen eduista. Koskinen näyttää ajatelleen, että sama koskee kansanvalistustyötä laajemminkin. Ehkäpä turhautuneena aatteen vaivalloiseen etene- miseen hän kirjoitti:

...on aivan turhaa saarnata ihmisille, että heidän pitää olla kilttejä ja että heidän pitää harjoittaa oikeutta ja hurskautta sekä rakastaa isänmaataan ja kanssaihmiään. Tällaisia vaatimuksia he noudattavat vain niin kauan, kuin näkevät niissä oman etunsa, ellei näet intohimo satu senkin suhteen silmiä häikäisemään. (Vuolan lainaamana. Vuola 1981, 149–150; Ks. myös: Koskinen, *Mehiläinen* 9/1860 & *Suometar* 141/1865)

Näin synkkä näkemys tuntuu sopivan huonosti kansanvalistusaatteeseen, jonka toimintamuotoja olivat julkiset esitelmät ja yleissivistävän kirjallisuuden levittäminen. Niiden voimasta Koskinen oli toki vakuuttunut. Hän lienee tarkoittanut, ettei uskonut kansan valistamisen edistyvän pakottamalla, vaan ihmisten piti ymmärtää velvollisuutensa ja toimia sen mukaisesti. Tämä näkemys on lähellä luterilaisuuden pelastumisajatusta: ketään ei voi pakottaa pelastumaan, jokainen kristitty on Jumalan edessä vastuussa omasta pelastumisestaan, ratkaisu on tehtävä itse.⁹

1850-luvulla Koskinen korosti yksilön oman päätöksen merkitystä, mutta lähestyttäessä 1870-lukua hän alkoi puhua kasvatuksen ja koulutuksen ansioista sivistymisen halun herättäjänä. (Koskinen 1904–1906, 268–270) Hän myönsi koulutuksen onnistumisen riippuvan myös opettajien taidoista ja kehotti opettajia tutustumaan kasvatustieteeseen. Innostunut ja asiansa taitava opettaja kykenisi virittämään oppilaissaan rakkautta tietoon, oppimisen vimmaa. Opettajiksi tuli valita vain toimeen kutsumusta tuntevia hakijoita ja opettajainkoulutusta varten tuli perustaa oppilaitoksia, joissa opetettaisiin myös kasvatustiedettä. Opettajakunta tulisi myös saada runsaammin keskustelemaan alaansa liittyvistä kysymyksistä. Oppilaiden vanhempia Koskinen neuvoo jakamaan kasvatusvastuuta opettajien kanssa, sillä ”epätasaisuudesta kasvaa joukko rikka-ruohoa, jota vastaan opetus-laitosten sitten täytyy turhaan taistella.” (Koskinen 1904–1906, 272)

⁹ Samalla tavoin jokainen yksilö ja kansa on vapaa valitsemaan kohtalonsa. Tulevaisuus on tehtävä itse ja sen tekevät ne, jotka valitsevat oikein.

9.2.3 In statu pupillari

Nykyisessä kasvatustieteellisessä keskustelussa korostetaan lapsen vapautta samalla kun in-doktrinaatio ja kuri ymmärretään vapauden rajoittamiseksi. Koskiselle tällainen ajatus olisi ollut vieras, sillä vapauden rajoittaminen koulukasvatukseen yhteydessä oli hänelle selvää. Pakottaminen ja rangaistukset kuuluivat niin koti- kuin koulukasvatukseen, eikä tämä ollut ristiriidassa yhteiskunnallisen vapauden vaatimusten kanssa. Opettajia, jotka käsittivät työnsä lähinnä poliisitoimeksi, Koskinen ei kuitenkaan arvostanut. (Koskinen, *Suometar* 24/1858) Koskisen nuoruuden aikainen vapaamielisyys, optimismi ja romanttisuus muuttuivat vähitellen kyynisyydeksi ja ehdottomuudeksi. Kymmenen vuotta opetustyötä tehtyään hän totesi yksikantaan, etteivät riippumattomuuden ja vapauden vaatimukset ulotu koulumaailmaan. Vaikka vapaus on edistyksen liikevoima, on se pintapuolisesti käsitettynä vain ajattelemattomuuden tekosyy (Koskinen, *Helsingin Uutiset* 72/1863). Koskinen lienee hyväksynyt Snellmanin ja Meurmanin periaatteen, jonka mukaan ihmisellä täytyy olla tiedollisia ja siveellisiä edellytyksiä voidaksensa toimia vapaasti, sillä muutoin vapaus muuttuu helposti hillittömyydeksi. (Virkkunen 1938, 201) Cleve vertasi *Koulujen kasvatustapissaan* (1886) koulua kellokoneeseen, joka toimii moitteettomasti vain järjestyksessä. Tämän järjestyksen tuli olla koulun ”ensimmäinen ja viimeinen ehto”, sen järki. 1800-luvun kasvatustapojen kuri ei merkinnyt vain välinettä, jonka avulla taattiin koulutyön ”häiriöttömyys”, vaan sen ajateltiin olevan myös oppilaiden siveellisen kehityksen keino. Kun siveellinen kehitys oli kasvatuksen tarkoitus, oli kuri myös koulun koko kasvatustoimen perusta. Kurin tuli olla ehdotonta, eikä järjestyksen rikkominen saanut ”johtua oppilaan mieleenkään”. (Cleve 1886, 290–294, 299) Koskinen oli nähtävästi samaa mieltä Cleven kanssa:

Järjestyksen tähden täytyy koululaitoksessa jokaisen oppilaan olla ala-ikäisyyden arvossa (in statu pupillari), olkoon hänellä itsellään tai vanhemmillaan mikä ajatus hyvänsä täysivaltaisuudesta. Joka ei tahdo semmoiselle järjestykselle olla altisna, olkoon laitoksesta erillään. Maa, joka laitoksen kustantaa, muut vanhemmat, jotka sinne lapsiansa lähettävät, vaativat täydellä oikeudella, ett’ei jonkun yksityisen itsevaltaisuuden kautta se järjestys häviäisi, joka yksin voipi tehdä opetuksen hedelmälliseksi. (Koskinen, *Suometar* 9/1865)

Yksilö saavuttaa itsemääräämisoikeuden vasta koulutuksen kautta, sillä täysipainoinen toiminta kansalaisena on mahdotonta sille, joka ei osoita pystyvänsä elämään yhteiskunnassa. Ajatus on samantapainen kuin sotilaspedagogiikasta tuttu mietelmä: ”Vain se, joka on oppinut tottelemaan, kykenee käskemään”. Koulun ei ajateltu olevan oppilaiden vuoksi vaan yhteiskunnan omaksi hyödykseen asettama laitos. Wallinin ilmaisi tämän *Kansakoulun kasvatustapissa* (1884) sanomalla, että kurilla pyritään oppilaan siveelliseen vapauteen. Ensin oppilaan on taituttava sääntöihin niin että säännöistä tulee tapa. Tapa muuntuu omaksi sisäiseksi laiksi, johon kurilla viime kädessä pyritään. Sokea totteleminen on lopulta muuttunut yhtä tarpeettomaksi kuin se alussa oli välttämätön. (Wallin 1884, 149) Ne, jotka eivät halua taipua koulun sääntöi-

hin, voivat vapaasti lopettaa koulunkäynnin, ajatteli Koskinen. Sama koskee niitä, joilta puuttuvat into ja tiedonhalu. (Koskinen, *Suometar* 27/1855) Toimiessaan opettajana Pietarsaareissa hän sovelsi periaatetta käytäntöön. Kevättalvella 1859 Pietarsaaren lukiosta ”hävyttömyyden” takia erotetun etevän oppilaan tuomio näyttää harmittaneen Koskista. Kirjeessä vaimolleen hän tunnusti, että koko sotku oli osaksi taitamattoman ja mielivaltaisen opettajan syytä. Siitä huolimatta hän piti tuomiota oikeana, sillä opettajan auktoriteettia ei saanut kyseenalaistaa. *Suomettaressa* Koskinen ilmaisi käsityksensä näin:

Tietysti on opettajan puolelta kaikkea mielivaltaa niin paljon kuin mahdollista kartettava. Mutta yleisen järjestyksen vuoksi se on vähäpätöisempi asia, jos joku oppilas sattuisikin kärsimään vääryyttä, kuin että laitoksen yleinen järjestys joutuisi hämminkiin. (Koskinen, *Suometar* 9/1865)

Snellman ajatteli kasvatuksen olevan lapsen totuttamista pois luonnollisuudestaan. Yksilö ei voi olla vapaa ennen kuin hän on koko olemuksellaan omaksunut siveellisen elämän. Silloin vasta yksilön toimia ohjaa hänen oma itsekritiikkensä eikä kieltoja ja käskyjä enää tarvita. Tämä ajatuskulku vaikuttaa paradoksaaliselta, sillä se kieltää koululaisilta kaiken henkisen ja älyllisen vapauden ennen kulttuuriin initioitumista. Immanuel Kant oli jo lähes vuosisataa aiemmin osoittanut, miten vaikeaa on nousta ”alaikäisyyden tilasta”, jos siihen on koko ikänsä tottunut (Kant 1995, 77–85).

9.3 Kansansivistys yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisuna

9.3.1 Köyhyysongelma 1850-luvulla

Koskisen hieman abstraktiksi jäävä sivistysajattelu on nähtävä oikeassa kontekstissa. Tuon taustan muodostavat ajankohdan yhteiskunnalliset ongelmat: köyhyys ja sen tuottamat lieveilmiöt. Yrjö Koskinen tunsu koko uransa ajan kiinnostusta sosiaalipoliittisia kysymyksiä kohtaan. Hän otti osaa vaivaishoidosta, elinkeinovapaudesta, kansakouluasetuksesta ja kunnallista käytyyn keskusteluun. Hän oli pannut merkille suomalaisen yhteiskunnan koulutusvaatimusten muutoksen 1850-luvulla ja ilmaissut huolensa siitä, että ilman kansanopetuksen pikaista järjestämistä ei suomenkielinen väestö kelpaisi työvoimaksi kuin kaikkein yksinkertaisimpiin tehtäviin. Tällöin ei puhuttu niinkään kansalaisten koulutuksellisesta tasa-arvosta vaan heikon koulutuksen aiheuttamasta kansantaloudellisesta tappiosta. Suomen Talousseura olikin yksi kansanopetuksen aloitteentekijöistä. Syy suomenkielisen työväestön jäämiseen tiedoiltaan alhaiselle kannalle oli Koskisen käsityksen mukaan säätyjen kielimuuri, jota piti yllä koululaitoksen ruotsinkielisyys. (Koskinen, *Suometar* 45/1855) Vereini-laisessa¹⁰ hengessä hän näki sosiaalisten kysymysten olevan keskeisiä koko kansallisen aatteen kannalta. Tässä pro-

¹⁰ Verein für sozialpolitik -yhdistys perustettiin vuonna 1873 vastapainoksi sekä ”laissez faire” -sosiaalipoliitikalle että nousevalle Marxilaiselle sosialismille.

jektissa kansan sivistystason nostamisella oli keskeinen rooli. Se oli avainasemassa etsittäessä keinoja köyhyyden ja muiden sosiaalisten ongelmien torjumiseksi.

Pauperismiongelma väitettiin laajasti jo 1840-luvulla, jolloin Koskinen oli vasta koululainen. Ajan sosiaalipoliittisen konservatismi johtohahmo oli vapaaherra L. G. von Haartman. Hänen näkemyksensä mukaan työttömyyden ja siis köyhyyden tavallisin syy oli laiskuus. 1840–50 -luvulla monet näyttävät ajatelleen, että laiskat ja kyvyttömät vanhemmat istuttavat huonot ominaisuudet lapsiinsa. Vallalla oli käsitys, jonka mukaan köyhäinapu ei auttaisi köyhiä, vaan päinvastoin lisäisi kurjuutta. Avustukset totuttaisivat odottamaan apua muilta. (Pulma 1995, 189) Niinpä konservatiivit ehdottivat 1850-luvun alussa, että avustuksia tulisi jakaa vain lapsille ja vanhuuden tai sairauden vuoksi työkyvyttömiksi joutuneille köyhille. Muiden katsottiin itse aiheuttaneen tilansa. Tällaisessa ilmapiirissä syntyi vuonna 1852 annettu vaivaishoitoasetus. Se oli sisällöltään ja tavoitteiltaan ankara. Asetuksessa määriteltiin kuitenkin apuun oikeutetut ryhmät. Avustusten saajien määrä kasvoi asetuksen myötä, mikä herätti laajaa vastustusta. Mielenpitemuutoksi asetuksesta osallistui myös Yrjö Koskinen ja hänen isänsä, kirkkoherra. Arvattavasti isä-Forsman laati suomenkielisen kirjoituksensa yhteistyössä poikansa kanssa. Hänen nimissään julkaistu artikkeli on sisällöltään yhteneväinen Yrjö Koskisen samoihin aikoihin esittämien näkemysten kanssa (Koskinen, *Suometar* 25/1858).

Hämeenkyrön kirkkoherran teksti ei oleellisilta osiltaan poikkea aikakauden yleisestä mielipiteestä. Saarnastuolista vuonna 1857 lukemassaan ”vaivaishuoltoreportissaan” kirkkoherra toteaa, että Hämeenkyrön köyhien määrä ja köyhäinhoidon kustannukset ”pelättävällä tavalla kasvavat”. Hänen käsityksensä mukaan nuo menot tulisivat edelleenkin kasvamaan, sillä:

Waiwaisholho... on siittänyt ja synnyttänyt huolimattomuutta, suruttomuutta ja laiskuutta, kulkistanut melkein kaiken huolenpidon ja toimen köyhän kansan seassa ja niin lisännyt lisäämistänsä apua-pyytäjäin lukua. (Forsman, *Suometar* 41/1858)

Kirkkoherra Forsman ehdotti, ettei työkykyisten köyhien pitäisi saada avustuksia, vaan heidät tulisi jakaa kinkerikunnittain työvoimaksi pitäjän talollisten kesken. Köyhiä vastaanottaneet talolliset huolehtisivat sitten ”työvoimansa” ylöspidosta. Forsmanin mielestä ”vaivaisholhoasetuksen” johdosta seurakuntalaiset eivät enää halunneet osoittaa omaehtoista kristillistä hyväntekeväisyyttä kärsiviä kohtaan, koska almut verotettiin heiltä etukäteen. Hän nosti esiin myös muita epäkohtia: vaivaisholholautakuntia syytettiin korruptiosta, puolueellisuudesta avustusten jakamisessa, papisto koki jatkuvat avustuspyyntöjen selvittelyn raskaaksi tehtäväksi, eikä avustusten jakamisen ylipäättään nähty vähentävän avun tarvetta. (Forsman, *Suometar* 41/1858) Kirkkoherra Forsman ei ollut yksin mielipiteineen. Samana vuonna (1858) ilmestyi Suomettaressa lukuisia vastaavia kirjoituksia. Yleisenä käsityksenä näytti olleen, että vaivais-

kassojen varoilla eli työkykyisiä varattomia, jotka olivat aiheuttaneet itse hädänalaisen tilansa. Heitä syytettiin laiskuudesta, huolettomuudesta (suruttomuus) ja tuhlailevaisuudesta.¹¹

Valistuksen voimaan luottivat etenkin ne, jotka pitivät köyhyyttä itse aiheutettuna tilana. Toiset vaativat yhteiskuntaa huolehtimaan kansalaisten kannustamisesta toimeliaisuuteen. Heidän mielestään kurjuutta lisäsi ”yhteiskunnan yleinen tila”, joka oli seurausta elinkeinoelämän ja yksilön vapauden vahingollisesta rajoittamisesta. (Pulma 1995, 190) Toki tässäkin yhteydessä muistutettiin, että köyhät olivat tyytyneet toimeettomuuteensa ja näin osasyllisiä kohtaloonsa. Kumpikin näkemys esiintyy useassa Yrjö Koskisen 1850–60-luvulla kirjoittamassa tekstissä¹². Hän totesi *Mehiläisessä* 9/1860, että ”vaivaisholho-laitos” ja ”vaivaisholho-lait” itsessään aiheuttavat kurjuutta, koska ne kuolettavat holhon piirissä olevien ihmisten luonnollisen toimintatarmon ja työvireen sekä estävät ihmisiä luottamasta omiin voimiinsa. Yrjö Koskinen menee kirjoituksessaan isäänsä pidemmälle, sillä hän tuomitsee myös suojelussäännön ja -asetukset luonnottomiksi. Hän vakuutti niiden estävän ”vapaan yritteliäisyyden”. (Koskinen, *Mehiläinen* 9/1860) Kuin yhteenvetona Koskinen julistaa:

Joka ei itseänsä voi taikka tahdo elättää ja holhoa, se on, valtio-talouden kannalta katsoen, liikana maailmassa, vieläpä pelkäksi rasitukseksi muille, ja jos se kuolee ja katoa, ei ole tuosta valtiolle mitään vahinkoa. Tästä selvästä syystä ei ole myöskään valtiolla mitään velvollisuutta vakuuttaa kenellekkään ihmiselle hengen-elatusta”. (Koskinen, *Mehiläinen* 9/1860)

Thomas Malthus esitti tunnetuissa väestöteoreettisissa esseissään jo 1700–1800-luvun taitteessa, että köyhäinhoito tuottaa itse sen kurjuuden, jota se pyrki hoitamaan. Hänen johtopäätöksensä oli, että perinteinen köyhäinhoito pitäisi lakkauttaa asteittain ja korvata se kasvatuksella, joka opettaisi työläisiä auttamaan itseään. (Ks. esimerkiksi: Saastamoinen 1999, 7) Koskinen ei mainitse Malthusia kirjeissään tai julkaisuissaan.

9.3.2 Köyhät, joutilaat ja laiskat

Käsityksensä köyhyiden perimmäisistä syistä ja sen voittamisesta Koskinen jakoi monen aikalaisensa kanssa. Agathon Meurman katsoi, että lainsäätämistyön kannalta vaikeimpia olivat ihmiset, jotka eivät itse tahdo tehdä työtä. Meurman edellytti, että laillistettu köyhäinhoito ei tarjoa suojaa ”villeille”, jotka elävät muiden taakkana. Niinpä hän ei epäroinyt kannattaa pakotyötä työhaluttomille. (Virkkunen 1938, 201–202) Puheet henkilökohtaisesta vapaudesta

¹¹ Ks. esimerkiksi: *Suometar* 50/1858 (”Tuhlaaminen ja rahanpuute Suomessa”, allekirj. P. T.); *Suometar* 44/1858 (”Waiwaishoidon seikkoja maassamme ja muutoksen ehdotuksia siinä”, ei allekirjoitusta); *Suometar* 29/1859 (”Waiwaishoidosta”, allekirj. –t –n).

¹² Koskinen osallistui 1857 *Suomettaressa* käytyyn vaivaisholho -keskusteluun pitkällä artikkelillaan ”Waiwaisuus ja Waiwaisholho” (*Suometar* 11–14/1857). Hän esittelee tässä kirjoituksessaan ensimmäistä kertaa käsityksensä köyhyiden syistä ja siitä kuinka yhteiskunnan olisi köyhäinhoito seurakunnissa järjestettävä. Hänen esittämänsä näkökannat ovat tässä varhaisessa kirjoituksessa keskeisiltä osiltaan samat kuin pari vuotta myöhemmin *Mehiläisessä* julkaistussa pitkässä artikkelissa.

eivät koskeneet muiden armoilla eläviä; itsemääräämisoikeus ymmärrettiin myös taloudelliseksi kysymykseksi.

Myös Elias Lönnrot huomautti eri yhteyksissä, että sivistymättömyys ja joutilaisuus ovat yhteydessä toisiinsa. (Majamaa 1991, 59) Sekä Koskinen että Lönnrot olivat yksimielisiä myös siitä, että ”itse aiheutettu köyhyys” köyhdyttää myös yhteiskuntaa. Tällainen henkilö ei ole toivottu kansalainen, vaan loinen yhteiskunnassa. Ihanne omillaan toimeentulevasta ”rahvaasta” loi sivutuotteenaan aatetaustan, jota esimerkiksi Ilmari Kianto on polemisoinut tuotannossaan.

Koskisen esittämän kansalaisihanteen juuret ovat kristinuskossa luterilaisessa opissa. Työ- ja maaseutuväestölle kirjoittaessaan Yrjö Koskinen korosti, että Raamattu varoittaa laiskuudesta, joka johtaa vääjäämättä muihin synteihin (Koskinen 1875, 17–18). Kuolemansynniksi katsottu laiskuus on oman tarkoituksen toteuttamatta jättämistä (Koskiahho 1986, 113). Uskonpuhdistuksen myötä levisi hengellisen kilvoittelun vaatimus koskemaan myös alempia säätyjä ja työntekoa. Ahkeruudesta, toimeliaisuudesta ja säästäväisyydestä tuli protestanttisen etiikan keskeisiä sisältöjä. (Suvanto 1994, 26) Luther korosti työn etiikkaa ja totesi, että laiskuus on hylättävä, koska se ei hyödytä ketään. Calvin julisti predestinaatio-opissaan, että ihminen on ennalta määrätty tekemään työtä ja toteuttamaan Jumalan tahtoa. (Koskiahho 1986, 113)

Teollisen tuotannon myötä alkoivat kaupunkilaisten työaika ja vapaa-aika eriytyä toisistaan. Joutilaisuus oli ollut ennen teollistumista yläluokan oikeus mutta 1700-luvun kuluessa työstä alkoi vähitellen muodostua arvo. Tämä näkyi myös suhtautumisessa köyhiin, sillä samaan aikaan perustettiin Länsi-Euroopassa työlaitoksia (saks. ”Heilanstalten”), joissa laiskuutta koetettiin kitkeä kovalla pakkotyöllä. Nämä laitokset eivät olleet keskiaikaisen kristillisen ihanteen mukaisia köyhien lepopaikkoja vaan koulukotien ja työsiirtoloiden edeltäjiä. Liberalistinen taloustiede ja marxilainen yhteiskuntafilosofia pitivät kumpikin työtä yhteiskunnan säilymiselle keskeisenä. Sama koskee kaikkea sosialisatiota. (Koskiahho 1986, 114–115)

Yhtä hyvin Koskisen edustamaan kuin nykyiseen sosiaalipolitiikkaan näyttää kytkeytyvän voimakas velvollisuusetiikka. Etuuksia ei haluta myöntää sille, joka ei niitä ole ahkeruudella ja toimeliaisuudella ennakolta ansainnut. Suhtautumista ”sopeutumattomiin” näyttää edelleen ohjailevan arvelu ongelman syistä. Arki ajattelussahan myös alkoholismi tai huumeriippuvuus saatetaan usein ymmärtää lähtökohtaisesti itse aiheutetuiksi vaivoiksi, mikä osaltaan vaikuttaa myös suhtautumiseen niitä poteville kohdistettaviin tukitoimiin. Niin sanottu kansallinen sivistysprojekti tuskin kohdistui vähäosaisiin. Kaikkein osattomimpina pidettiin niitä, joilla ei uskottu olevan toivoa kehittyä. Tämän joukon, johon kuului etupäässä mielisairaita, kehitysvammaisia ja aistiviallisten ryhmiä, ei nähty voivan auttaa yhteiskuntaa työpanoksellaan saati henkisillä kyvyillään, ja se määritteli suhtautumista heihin. Samaan seikkaan perusti myös Koskinen argumenttinsa puhuessaan ”vaivaisholhon” järjestämisestä. (Harjula 1996, 86–90, 96–99, 204–205)

9.3.3 Kansanmiehet kuntakokouksessa: kohti paikallista itsehallintoa

Köyhäinhoidossa vuonna 1852 toteutetut järjestelyt edellyttivät paikallisia toimielimiä, mikä lisäsi luottamusmiesten tarvetta (Soikkanen 1993, 167). Vuoden 1858 kansakouluasetus määräsi, että koulussa oli oltava johtokunta. Kumpikin asetus velvoitti kuntalaisia osallistumaan yhteisten asioiden hoitamiseen. Koskinen piti toivottavana, että kunnallisiin elimiin osallistuisi myös työväestöä, pienviljelijöitä, käsityöläisiä ja muuta ns. ”tavallista kansaa”. He saisivat kansakoulussa muodolliset valmiudet tuleviin tehtäviinsä:

...kunnalliset toimet vaativat älyä ja tietoa, kehoittavat alinomaan uusien tietojen hakemiseen ja ovat siis kaikista sivistyksen välikappaleista vaikuttavimmat. Kansakoulut, kirjat ja muut tietotarjoukset eivät suinkaan paljon hyödytä, jollei tunneta tiedon tarvetta; mutta semmoinen tunto tiedon tarpeellisuudesta herää varsinkin yhteiskunnallisessa elämässä. (Koskinen, *Suometar* 23–25/1858)

Koskinen oli oivaltanut sen, että koulunkäynnin mielekkyyttä oli vaikea perustella, ellei tuo uusi laitos tarjonnut konkreettista hyötyä. Hän haaveili valistuneista suomalaisista ”kansanmiehistä”, jotka koulua käytyään ottaisivat osaa päätöksentekoon.

Koskinen oli ensimmäisten joukossa tuomassa esiin kunnallislainsäädännön uudistamis- tarpeen. Jo vuonna 1855 hän julkaisi *Suomettaressa* kirjoituksen ”Kirkon-kokouksista”, jossa kuvaillaan vallitsevan järjestelmän puutteita ja nurinkurisuuksia. Hän valitti, että kokouksissa ei useinkaan keskustella päätettävinä olevista asioista vaan ainoastaan vahvistetaan kirkkoher- ran etukäteen tekemät suunnitelmat ja vastaväittäjät vaiennetaan ”kiivain manauksin”. Koski- nen arveli talonpoikien vastahankaisuuden johtuvan siitä, ettei päätettäviä asioita ole riittävän hyvin selitetty heille. Siksi kokoukset saattoivat vain lietsoa muutoinkin suurta epäluuloisuutta ”herrojen” toimia kohtaan. Koskinen nosti kirjoituksessaan esiin toisenkin suuren epäkohdan, pöytäkirjojen kielen, katsoen ettei seurakuntalaisilta voinut odottaa todellista osallistumista pitäjän asioiden hoitamiseen niin kauan kuin he eivät ymmärtäneet kokousten pöytäkirjojen kieltä. (Koskinen, *Suometar* 45/1855) *Suomettaressa* 23–25/1858 ilmestyneessä artikkelisar- jassa ”Kunnallisesta yhteiselämästä” Koskinen teki yhteenvedon kunnallishallinnon, köyhäin- hoidon ja kansanopetuksen ongelmakohdista. Vallitseva järjestelmä ei kannustanut kuntalaisia osallistumaan hallintoon: kun kirkkoherra johtaa pitäjänkokouksissa kovalla kädellä, sen jäse- net lakkaavat ajattelemasta. (Koskinen, *Suometar* 24/1858) Koskisen toteamus on lähellä Im- manuel Kantin jo lähes vuosisataa aiemmin esittämää kantaa, jonka mukaan yksilö tyytyy mielellään osaansa, jos joku toinen ottaa ajatellakseen hänen puolestaan. Tällaisen ”henkisen alaikäisyyden” synnyttää ja myös ylläpitää tottumus. (Kant 1995, 77–85) Koskisen innoitus lienee silti peräisin pikemminkin kuin Kantin opeista englantilaisesta liberalismista tai Ma- caulaylta. Silti hieman yllättäviltä vaikuttavat konservatiivina pidetyn Koskisen puheet yhteis- kunnallisesta vapaudesta ja byrokratian tylsistävästä vaikutuksesta:

Hallitukset ovat ottaneet liian vaivan päällensä, ajatellaksensa kaikkien edestä. He ovat määränneet... mikä opetus on ihmisille hyödyllinen, mikä vahingollinen, sanalla sanottu, asettaneet miljonat hengellisen ja ruumiillisen holhouksen alle. Mutta koko tämä hellä holhous, koko tämä hallitusten näkemä ylöllinen vaiva ei ole tahtonut niitä hedelmiä kantaa, mikä olisi voitu niin tarkasta huolen-pidosta toivoa. ... Näin lukemattomiin eri seikkoihin, jotka joka hetki syntyvät ja muuttuvat, ei minkään hallituksen viisaus voi ulottua eikä ennättää. Siihen tarvitaan välttämättömästi yksityisten ihmisten vapaa toimi ja nero; hallitukset eivät useimmiten voi muuta hyötyä tehdä kuin yleiset esteet poistaa. Mutta kun hallitukset rupeevat näille pienille seikoille sääntöjä tekemään ja tietä määräämään, silloin heidän vaikutuksensa on... haitallinen edistymiselle. (Koskinen, *Suometar* 23/1858)

Näissä sanoissa on yhtymäkohtia Adam Smithin (1723–90) arvoteoriaan, vaikka Koskinen ei tuohon klassisen liberalismiin oppi-isään tekstissään viittaakaan. Esimerkki osoittaa, kuinka vaikeaa on sovittaa historiallisia henkilöitä aatteen ahtauteen. Koskisen puheet ”vapaudesta” eivät sisällä pedagogista ulottuvuutta. Näkemys yksilön toimeliaisuuden ja vapauden välisestä suhteesta ei sovi ollenkaan Cygnaeuksen, Snellmanin, Cleven tai Wallinin pedagogisiin ajatuksiin, joissa kaikissa tavalla tai toisella korostetaan kasvatettavan alistumisen merkitystä. Tuskin Koskinen pohdiskeli asiaa kasvatuksen näkökulmasta, eikä hän liene tarkoittanut puheitaan ihmisten vapaan toiminnan merkityksestä kouluopetuksen ohjenuoraksi. Toisaalta hän ei edellytä vireiltä pitäjäläisiltä minkään tietyn henkisen tason saavuttamista ennen kuin itsehallinnon suunnitelmat voisi toteuttaa. Koskinen näyttää ajatelleen, että käytäntö haasteineen tulee ohjaamaan pitäjänmiehiä ”oikeaan” suuntaan. (Koskinen, *Suometar* 48/1857)

Uusi kunnallisasetus oli sängen edistyksellinen, vaikka se sattui syntymään onnettoman ajankohtana juuri ennen suuria katovuosia (Ks. esimerkiksi: Soikkanen 1993, 167). Vuoden 1865 kunnallisasetuksessa velvoitetaan, kuten osa papistoa ja monet fennomaanit toivoivatkin, paikkakuntalaisia osallistumaan entistä enemmän heitä koskevaan päätöksentekoon. Asetus siirsi päätöksentekoa keskushallinnolta kunnille. Päätarkoituksena lienee ollut helpottaa pappien työmäärää, mutta taustalla vaikuttivat myös liberalistiset ihanteet. Fennomaanipiireissä uuteen kunnallisasetukseen oltiin tyytyväisiä, sillä sen katsottiin olevan askel kohti kunnallista itsehallintoa ja ”vapautta”. (Nieminen 1946, 188)

Kunnallisia luottamustehtäviä pidettiin maaseudulla vaivalloisena rasituksena eikä saavutettuna oikeutena. Useilla paikkakunnilla näihin toimiin valittiin säätyläisiä ja vastahakoisia pappeja, mutta ympäri maata myös kirjoitus- ja laskutaitoisia talonpoikia ja uuteen keskiluokkaan kuuluvia, kuten maakauppiaita, lukkareita ja yrittäjiä. (Soikkanen 1993, 168) Koskinen oli esittänyt *Suomettaressa* vuonna 1858, että kunnan luottamustoimeen, jopa ”kunnanhaltijaksi”, voitaisiin valita kuka hyvänsä kunnallinen luku-, lasku- ja kirjoitustaitoinen henkilö. Näitäkin ominaisuuksia tärkeämpänä hän piti sen kielen taitoa, jota pitäjässä yleisesti puhuttiin.¹³

¹³ Näillä kannanotoillaan Koskinen vastusti Åbo Tidningarissa (J. A. von Essen) ja Helsingfors Tidningarissa (Gustaf Ehrström) esitettyjä kannanottoja, joissa pitäjän esimiehen tehtävään kelpaavaksi katsottiin vain joku pitäjän herrasmiehistä. (”Kunnallisesta yhteis-elämästä”, *Suometar* 23/1858)

Maalaiskansa ei yleensä ymmärtänyt kunnalliselämän uudistusta eikä ollut sitä erikoisesti osannut kaivata. Talonpoikaissäätö suostui hyväksymään asetuksen valtiopäivillä vain ehdolla, että kukin kunta saisi itse päättää, milloin se uuteen järjestelmään siirtyy. (Halila 1949, 27) Kuntalaisten halukkuudessa oli suuria alueellisia eroja. Soikkasen havainnon mukaan kokouksiin osallistuivat yleisesti lähinnä maanomistajat, joiden rasituksia kokouksissa yleensä käsiteltiin. Toisinaan kokouksiin saapui myös käsityöläisiä, torppareita ja maalaisköyhälistöäkin. Sitä pidettiin yleensä hyvänä asiana, sillä heidän uskottiin helpommin suostuvan sellaisiin päivitysovelloisuuksiin, joiden asettamisesta he olivat itse olleet päättämässä. Aina ei päätöksenteko sujunut mutkattomasti, etenkin silloin kun kyseessä oli uuteen rasiinukseen myöntäminen. Jo 1700-luvulta tunnetaan tapauksia, jolloin seurakunta oli pitänyt puolensa voimakastahtoisinkin kirkkoherraa vastaan. (Soikkanen 1993, 166–167) Kaikkein verkkaisimpia muuttamaan vanhojen pitäjänkokousten kaavaa oltiin Varsinais-Suomessa ja Satakunnassa.

Koskisen ja monen muun fennomaanin unelma saada kunnan luottamustoimiin mukaan henkisesti vireitä kansanmiehiä toteutui muutamissa Suomen kunnissa, sillä niissä valittiin luottamustoimiin henkilöitä, joiden asema pitäjäjhteisössä ei olisi sitä edellyttänyt. Esimerkiksi Isojoella kuntakokouksen puheenjohtajana toimi torppari Jaakko Pihlaja ja Kiukaisissa sihteerinä torppari J. G. Koivisto eli ”Kirjoitus-Koivisto”. Alempisäätöiset esiintyivät yleensä kokouksissa ryhmänä, eivät yksilöinä niin kuin säätyläiset ja mahtitalonpojat. (Soikkanen 1993, 169–170) Tuollaiset ”sivistyneet” torpparit olivat kuitenkin poikkeuksia, he esiintyivät ja vaikuttivat yksilöinä siinä missä kirkkoherrat tai talonpojatkin. Nämä yksittäistapaukset lienevät olleet Yrjö Koskiselle mieleen, sillä juuri tällaisesta henkisesti riippumattomasta, sivistyneestä talonpojasta hän oli haaveillut. Fennomania tarvitsi ”malli-talonpoikia”, sivistyshaluista ja lehtiä lukevia isäntiä, sillä heidän kauttaan uusien aatteiden saattoi uskoa tehokkaimmin leviävän. Samalla he olisivat esimerkkejä suomenkielisen maaseutuväestön sivistyskelpoisuudesta. Tämä ajatus sisältyy Koskisen pohjalaiselle talonpojalle Erkki Jäykälle (1827–1858) kirjoittamaan muistopuheeseen. Siinä hän kuvailee hyvin elävästi tämän isännän sivistyshalun suurta vaikutusta koko lähipiirin elämään. (Koskinen, *Suometar* 34/1859) Puheessa kuvaillaan, miten Erkki Jäykkä pystyi sivistyksensä ja tietojensa turvin kääntämään heikot olosuhteet hyödykseen vaikka saikin kokea kateutta ja kärsiä vaikeasta sairaudesta. Koskinen päättää puheen korostamalla uudistusmielisen ja opinhaluisen talonpojan suurta merkitystä:

...mutta joka on yrittänyt ja kokenut, kuinka hidas Suomen rahvas on rupeamaan mihinkään uuteen, se käsittää, kuinka paljon neroa, tointa ja rakkautta vainajassamme asui. ... Sillä moni, joka loistavissa viroissa on elänyt, moni joka on kaikenmoisiin tieteellisiin seuroihin pyrkinyt jäseneksi, ei ole kuitenkaan isänmaatansa hyödyttänyt niinkään paljon, kuin talonpoika Erkki Jäykkä. (Koskinen, *Suometar* 34/1859)

Koskisen sosiaali- ja koulutuspoliittisen ohjelman kantavana ajatuksena oli, että jokainen ansaitsee lopulta itse kohtalonsa. Huonot lähtökohdat elämälleen saanut voi nostaa itse itsensä omasta kurjuudestaan. ”Kunkin on rakennettava tulevaisuutensa Jumalan avulla, oman kykyn-

sä ja tarmonsä mukaan”. Näin Koskinen seisoo modernin rajalla; hän edustaa modernia kehitysoptimismia, mutta toisaalta kantaa mukanaan sääty-yhteiskunnan luokkajakoa.

9.3.4 Jokaisen on huolehdittava itsestään

Yrjö Koskinen käytti argumenttien perusteluina usein tilastotietoja ja yksityiskohtaisia laskelmia; niitä vastaan toisen on vaikea väitellä, ellei satu hallitsemaan asiaa vielä paremmin. Myös hänen kasvatustieteen näkökulmasta leimanneen taloudellisten näkökohtien tarkka huomioiminen: kyläkirjastot ja kirjojen avulla tapahtuva itseopiskelu olivat ennen kaikkea halpoja ja yksinkertaisia toteuttaa. Taloudellisia näkökohtiakin tärkeämpää lienee ollut suunnitelman toteuttavuuden aspekti; kyläkirjasto voitiin perustaa hyvin nopeasti ja siitä saattoi koitua välitöntä hyötyä ympäristölleen. Kyse oli silti ”tekohengityksestä” eikä järjestelmästä.

Snellman korosti, että sivistys ja hyvinvointi edellyttävät toisiaan. Sivistys moninkertaistaa ihmisten tarpeita mutta myös antaa välineitä tarpeen tyydyttämiseksi ja hyvinvoinnin kohottamiseksi. Hyvinvointi tuottaa pääomia teollisuudelle ja lisää vapaa-aikaa yhä korkeamman sivistyksen hankkimista varten. Historia ei tunne sivistynyttä kansaa, joka samalla olisi toimeen ja köyhä.¹⁴

Koskinen pohti yksilön henkisen ja aineellisen rikastumisen merkitystä kansantalouden kehittymiseen. Hän tiivistä näkemyksensä 1870-luvun puolivälissä ilmestyneessä, Kansanvalistusseuran käyttöön laatimassaan vihkosessa nimeltään *Rikkaudesta* (1875). Teosta levitettiin seuran asiamiesten avulla ympäri maata. *Rikkaudesta* sisältää paljon yhteistä Koskisen jo lähes 15 vuotta aiemmin (1861) julkaiseman teoksen *Raha-asioista* kanssa. Hän toteaa kummassakin teoksessa, että Jumala on asettanut kunkin ihmisen säätyynsä. Kateuden synty, jota Koskinen piti sosialismin käyttövoimana, johtaa kaikkien epäonneen ja tyytymättömyyteen. (Koskinen 1875, 11) Köyhän ei pidä kadehtia rikkaan omaisuutta vaan keskittyä tekemään omasta elämästään mahdollisimman hyvä (Koskinen 1861, 18–40). Koskinen torjui määrätietoisesti lahkojen ja fundamentalisti-kristittyjen taholla julistetun opetuksen, että maallisen varallisuuden hankkiminen ja omistaminen olisivat syntiä. Toisaalta myös kansanperinteessämme on monia viitteitä siitä, että rikastumista pidettiin arveluttavana. Tähän vanhaan käsitykseen on eräiden antropologien mukaan kuulunut ajatus ”rajallisesta onnesta”. Tämän agraariyhteisöille tyypillisen ajattelutavan mukaan on kyläyhteisölle jaettu aineellisen ja sosiaalisen hyvän määrä vakio, jolloin toisen onni tietää aina toisen onnettomuutta. Sääntöjen rikkojaa saatettiin painostaa. Rangaistus yhteisön sääntöjen rikkomisesta saattoi tulla arvaamattomalta taholta. Suomalaisessa agraariyhteisössä oli kuitenkin eräitä synnillisyydestä vapaita rikastumiskeinoja, kuten perimällä ja naimalla rikastuminen. (Apo 1997, 13–15) Maallinen köyhyys edesauttaa hengellistä köyhyyttä, päätteli Koskinen:

¹⁴ Patoluoto on osoittanut Snellmanin lainanneen nämä ajatukset saksalaisen taloustieteilijän Friedrich Listin teoksista (Patoluoto 1986, 305–306).

Sillä jos rikkaus tuottaa hengellisiä vaaroja, niin tuottaahan niitä köyhyyskin; köyhyydessä, näet, helposti syntyy tyytymättömyyttä, kateutta, perheellisiä riitoja, joskus rikoksiakin. Ja ylipäänsäkin köyhä on vähemmin tilaisuudessa viljelemään sieluansa, kuin se jonka toimeen tulo on hyvä; onhan usein nähty, että raakuus ja raakuden kanssa jumalattomuuskin helposti saattaa tunkeuda köyhän majaan ja ryöstää häneltä senkin tavarain, joka on jokaisen ihmisen paras, nimittäin jumalanpelvon. (Koskinen 1875, 17)

Koskinen ei kehota rikkaita jakamaan rahojaan köyhille vaan edellyttää, että nämä itse nostaisivat itsensä huonosta asemastaan. Sama ajatus sisältäpäin tulevan muutoksen tärkeydestä leimaa koko Koskisen fennomaniaa: mikään uudistus ei voi toteutua ilman yksilön ja sitä kautta yhteisön sisäistä muutosta, tietoisuuden syvenemistä. Snellmanin valtio-opista poiketen hän korosti, että itsestään huolehtiminen on Jumalan ihmisille asettama velvollisuus. Jos yksilö ei huolehdi itsestään, hän ei käytä leiviskäänsä:

...ahkeruus, toimeliaisuus ja säästäväisyys ovat velvollisuuksia, jotka Jumala on päällemme pannut sekä itseämme että omaisiamme kohtaan, ett'ei kukaan lankeisi kanssa-ihmistensä kuormaksi, vaan kunnialla itseänsä elättäisi. ...ahkeruus, toimeliaisuus ja säästäväisyys on myöskin velvollisuutta sitä isänmaata kohtaan, joka on meidät synnyttänyt ja niin paljon hyvää meille lahjoittanut esi-isäin ahkeruuden ja säästäväisyyden kautta. Tällä tavoin köyhälläkin on virkansa ja tehtävänsä siinä yhteiskunnassa, jossa hän on maallisen asuinsijansa saanut. Jokainen korvesta kuokittu pelto, jokainen säästöön pantu marka, jokainen saavutettu taito ja tieto on uutta lisää, jolla köyhäkin voipi, samalla kuin itseänsä hyödyttää, myöskin tehdä hyötyä kanssa-ihmisillensä ja isänmaallensa. (Koskinen 1875, 17)

Kirjoituksesta käy ilmi Koskisen tavoite: kaikkien työkykyisten on toimittava siten, etteivät he joudu muiden armoille. Köyhinkin voi saavuttaa tämän, jos elää ahkerana, toimeliaana ja säästäväisenä. Hän pyrki selvästikin noudattamaan tätä tavoitetta myös omassa elämässään. Esimerkiksi päätettyään lunastaa vapaaherran arvonimen (1897) hän kirjoitti pojalleen, että toivoi saavansa elää kyllin kauan ehtiäkseen maksaa velkansa. (Koskimies 1974, 145)

9.3.5 Jumala tarvitsee monenlaisia ihmisiä

Sääty-yhteiskunnassa koulunkäynti tarjosi kenelle hyvänsä mahdollisuuden kohota ”oppineeseen säätyyn”. Käytännössä pitkä kouluttautuminen ei useinkaan ollut mahdollista muille kuin varakkaiden perheiden lapsille. Kansakoulun käyminen ei tällaista säätynousua tarjonnut. Monista Yrjö Koskisen kannanotoista voi päätellä hänen ajatelleen, että jokainen yksilö on lopulta oikealla paikallaan yhteiskunnassa ja kunkin on siihen tyytyminen. Niinpä Yrjö Koskisen näkemys alempien säätyjen jäsenten mahdollisuuksista siirtyä korkeampaan säätyyn on kaksijakoinen. Toisaalta hän korosti säätykierron nopeuttamisen välttämättömyyttä, mutta toisaalta hän huomautti Jumalan asettaneen ihmiset eri säätyihin:

Jumala on pannut kullekin eteen omat koetuksensa ja tehtävänsä, ja Hän on sinuakin tuomitseva, ei katsoen mitä olisit jossakin toisessa säädyssä tehnyt, vaan mitä olet tehnyt siinä säädyssä, johon Hän on sinun asettanut. (Koskinen 1861, 29)¹⁵

Tuon ajatuksen ei ilmeisesti saa tulkita osoittavan sitä, ettei Koskinen todella uskonut siihen sosiaalipoliittiseen ohjelmaan, jota hän muuten sanoi kannattavansa. Ajattelun lähtökohtana lienee pikemmin käytännöllinen: kaikenlaisen kumouksellisuuden, tyytymättömyyden ja kateuden vastustaminen. Se liittyy läheisesti Lutherin ja kirkon periaatteisiin, mutta näitä argumentteja käyttivät myös 1800-luvun kateederisosialistit. Luther piti säätyjen olemassaoloa välttämättömänä maalliselle toiminnalle, vaikka Jumalan edessä ihmiset ovat samanarvoisia:

Jumala tarvitsee monta ja monenlaista säätyjä ja ihmisiä, rikkaita ja köyhiä, ylhäisiä ja alhaisia, kauniita ja rumia, oppineita ja oppimattomia, ja johtaa niin, että toinen aina tarvitsee toista. Siksi ei tule kenenkään täällä maailmassa katsella yksin itseänsä, vaan jokaisen tulee luoda silmänsä taivaasen päin ja sanoa: Jumala on luonut meidät kaikki, ja Hänen edessään ei kukaan ole liaksi alhainen, eikä kukaan ole parempi kuin se, joka syvimmin nöyryyttää itseään. (Luther 1897, 12)

Luther opetti, että toisen halveksiminen tai kadehtiminen on loukkaus Jumalaa kohtaan, joka on heidät säätyynsä asettanut ja asemaansa auttanut. Regimenttioppinsa mukaisesti hän tähdensi Jumalan vaikuttavan maallisiin asioihin eritoten virkamiesten ja säätyläisten kautta. Koskinen poikkesi tästä traditiosta jyrkästi siinä, että hän ei uskonut virkakunnan pätevyuden määräytyvän parhaalla mahdollisella tavalla silloin kun virka-asema oli ilman omaa ansiota saatu ja saavutettu. Hänen näkemyksensä on tosin sängen moniselitteinen – ainakin mitä tulee työväestön tai talonpoikien nousuun oppineeseen säätyyn.

Koskinen on koonnut *Rikkaudesta*-kirjan loppuun valikoiman kirjan julistukseen sopivia Siirakin (apokryfi)kirjasta poimittuja mietelauseita. Valittujen katkelmien keskeisenä sanomana ja opetuksena on: tyydy säätyysi. Sen sijaan, että olisi kannustanut kaikkia opiskelemaan niin lujasti kuin itse kunkin voimat ja varat riittävät, hän kehottaa talonpoikia ja työväestöä tyytymään osaansa vedoten pyhiin teksteihin. Koskinen katsoi säätyrajojen murtamisen saattavan koitua vahingoksi yhteiskunnalle. Yksilön edun on väistytävä yhteisen hyvän edestä. Tosin Koskinen puhui ja kirjoitti usein ”oppineen säädyn” velvollisuudesta lähentyä kansaa, mutta tällöinkin kyseessä on henkinen läheneminen, ei niinkään halu murtaa säätyrajoja. Hänen mielestään maa tarvitsee valistuneita ja oppineita talonpoikia; kaikista ei tarvitse tulla virka-

¹⁵ Tämä sama ajatus toistuu lähes sanasta sanaan Koskinen 1875 julkaisemassa teoksessa *Rikkaudesta*. Koskinen kirjoittaa: ”Moni kyllä saattaa ajatella, että hän itse paljoa paremmin osaisi käyttää rikkaan tawaroita, kuin joku itsekäs rikas käyttää. Semmoiselle kuitenkin täytyy muistuttaa, että jokainen olkoon wiisaana omassa tilassansa, ennen kuin tuumii, mitenkä osaisi toisen tilassa wiisaasti menetellä. Jumala on kullekin eteen pannut hänen omat koetuksensa ja tehtävänsä, ja hän on meitä tuomitsewa, ei siihen katsoen mitä olisimme jossakin toisessa tilassa ja säädyssä tehneet, waan sen mukaan, mitä olemme tehneet siinä tilassa ja säädyssä, johon Hän on meidät asettanut.” (Koskinen 1875, 11–12).

miehiä. Vaille ratkaisua jää kysymys, mistä opillinen säätykierto saa käyttövoimansa. Ehkä Koskinen oli ajatellut asiaa yleisenä periaatteena, ei tarkasti noudatettavana lakina. Koskinen puhui yhteiskunnallisesta uusjaosta aikansa yhteiskunnallisten reformaattoreiden innoittamana, mutta hänen ajatustensa pitäminen sosialistisina olisi silti anakronistista. Hän määritteli suhteensa sosialismiin ja kommunismiin teoksessaan *Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa* (1879). Hän ei mainitse säätykiertoa vaan kiinnittää huomionsa yksilön asemaan, työhön ja pääoman omistusoikeuteen. Näkökulma osoittaa, kuinka syvästi hänen ajattelunsa on kiinnittynyt snellmanilaiseen ihanteeseen yksilön, kansan ja valtion symbioosista. Yhteiskunta ei ole yksilön palvelemista varten. (Koskinen 1879, 357–358) Koskinen katsoi sosialismin käyttävän hyväkseen työläiskansan kurjuutta ajaaksensa omaa etuaan. Maallisen onnen tavoittelu, rikkauden- ja nautinnonhimo, on hänen mielestään yhteiskunnallinen sairaus, joka vieraannuttaa ihmisiä hengellisyydestä. Koskinen selitti köyhien erehtyneen jäljittelemään varakkaiden elämää siinä luulossa, että nautinnoissa on elämän ainoa onni.

Vaikka Koskinen erehtyi ennustaessaan sosialismin nopeata loppua, on muistettava sosialistien yhteiskunnallisen ohjelman muuttuneen suuresti lähestyttäessä vuosisadanvaihdetta. Koskinen kielteinen suhtautuminen ei vain sosialismiin vaan myös oman puolueensa nuoren polven edustamaan linjaan johtui siitä, että hän oli aikoinaan kääntynyt hallitsevaa yläluokkaa vastaan koska se oli ruotsalaista, kun taas niin sosialistit kuin fennomaanien nuori polvi siksi, että yläluokka oli yläluokkaa. (Ks. esimerkiksi: Rommi & Pohls 1989, 117)

9.4 Kansanopetus uhkakuvana

9.4.1 Vähentääkö tieto uskoa?

Kansanopetusta ja -sivistystä pidettiin monella eri taholla parhaimpana ratkaisuna ajankohdan yhteiskunnallisiin ongelmiin. Näin ajatteli myös Yrjö Koskinen. Ratkaisu sisälsi kuitenkin monia periaatteellisia ristiriitoja. Kansanopetuksen järjestämisestä ja sen tarpeellisuudesta 1840-50-luvuilla käytyä keskustelua leimasivat papiston ja älymystön väliset näkemuserot (Somerkivi 1985, 10). Osa papistosta uskoi maallisen tiedon levittämisen vieraannuttavan kansaa kristinuskosta. Moni ajatteli, että kinkereillä arvioitu lukutaito ja kristinoppi olivat yhteiselle kansalle kylliksi, ja enempi oppi olisi vain haitaksi sekä rahvaalle itselleen että yhteiskunnalle. Yrjö Koskinen otti useasti osaa tähän keskusteluun todistellen, etteivät maallinen sivistys ja kristillinen mieli ole toistensa vaihtoehtoja. (Koskinen 1904–1905, 31, 152; *Suometar* 15/1857) Häntä tuntui silti vaivanneen kysymys koulusivistyksen ja kristinopin keskinäisestä suhteesta. Peruskysymys oli: ”Voiko tietäminen vähentää uskoa”. Jo varhaisimmissa teksteissään hän painotti, että laajat tiedot varjelevat ihmisiä harhateiltä, joille kristityt saattavat eksyä Jumalan nimissä. (Ks. esimerkiksi: Koskinen 1904–1905, 31) Koskinen kristillisyydenkäsitys vaikuttaa kompleksiselta: hän on kriittinen tiedemies, mutta samalla myös harras kristitty. Tasapainoillessaan noiden kahden elementin välillä hän päätyy painottamaan, että tiede ja tiedot eivät suo ihmisille lohdutusta ja rauhaa, jotka voi löytää vain Jumalasta. (Koski-

nen, *KK* 7/1870; Vuola 1981, 186–187, 200–204) Tämä ajatus esiintyi tosin myös Snellmanin Cygnaeus-kritiikissä (*Litteraturblad* 6–8/1861; Snellman 2004, 410). Näistä lähtökohdista käsin Yrjö Koskinen esitti Agathon Meurmanin ja Uno Cygnaeuksen tavoin, ettei kansakoulusta tehdä vain rippikouluun valmistavaa laitosta, vaan että sen tavoitteet asetettaisiin korkeammalle. (Koskinen, *Suometar* 15 & 47/1857) Kansankoulusta ei saisi tehdä ”rahvaankoulua”, tiivistä Koskinen kantansa. Painottaessaan uskonnon merkitystä kansanopetuksen kulmakivenä hän tarkoitti kristinuskon sisintä: elämistä ja olemista kristittyinä.

9.4.2 Vähentääkö opiskelu työhaluja?

Kansanopetuksen järjestämisestä 1850-luvulla puhuttaessa pohdittiin myös sitä, aiheuttaako opetus ”puolisivistystä” ja lietsooko se kukaties ”vääriä sivistymisen halua”. Tuo arvelu liittyi pelkoon, että laajamittainen, sivistävä kansanopetus voisi murtaa sääty-yhteiskunnan rajat. Ajatus ”vääristä sivistyksestä” oli yleinen. Topelius väitti, että väärällä mielellä hankittu tieto ohjaa oppilaan palvomaan omia tietojaan, aiheuttaa ylpeyttä ja vieroittaa todellisesta elämästä. (Snellman 1905, 18) Koskinenkin on viitannut eri yhteyksissä samaan. Hänen käsityksensä mukaan myös ”kansa” itse suhtautui epäillen uuden laitoksen tarpeellisuuteen; pitivätpä jotkut sitä aivan vahingollisenakin:

Rahvaassa on tavallinen ja mielestämme kyllä luonnollinen, niin sanoaksemme kunnioitettava pelko, että kansakoulu tekee lapsista työhön kykenemättömiä suotta-herroja ja suottamamselleja, mutta että oikea talonpoikainen ihminen ei tarvitse mitään laveampaa oppia kuin yksinkertaisen kristinoppinsa. (Koskinen, *KK* 8/1872)

Kansa koki koulun pitkään hyödyttömänä sijoituksena: sen nähtiin vievän työvoimaa tuottamatta mitään tarpeellista. Kansakoulu oli irrallinen sivistyslaitos, jonka avulla ei tie auennut mihinkään ”parempaan maailmaan”. Halila on todennut, että kansa ei osannut yleensä kaivata sitä henkistä kehitystä, jota kansakoululaitos tarjosi käytännöllisen tietouden ohella. (Halila 1949, 42) Vasta 1890-luvulla olivat kansakoulun vastustajat joutuneet kuntakokouksissa vähemmistöön kaikkialla Suomessa. Tosin jotkut vaikutusvaltaiset ja varakkaat kuntalaiset saattoivat vähemmistönäkin pitkään jarruttaa koulujen perustamista. (Halila 1949, 28)

Koskinen oli valmis myöntämään, että koulunkäynti on saattanut tehdä joistakin henkilöistä työhön kelpaamattomia, talonpoikaista säätyään vieroksuvia ylvästelijöitä, mutta koko kansakoulua ei hänen mielestään pitäisi tuomita tuollaisten poikkeustapausten vuoksi.¹⁶ Kirjoittaessaan vääristä sivistyksestä Koskinen lienee ajatellut lähinnä oppikoulun tai lukion keskeyttäneitä eikä kansakoulua käyneitä oppilaita. Nämä ”luopiot” eivät saa kunnan töitä, sillä he ovat liian oppimattomia virkamiehiksi ja liian laiskoja palaamaan isiensä ammattiin.

¹⁶ Tällaiseen asetelmaan perustuu Arwid Järnefeltin romaani *Isänmaa*.

...talonpoikaista työtä hän ei myöskään enää voi toimittaa, koska hänen ruumiinsa voimat ovat koulunkäynnistä veltostuneet, useinpa lisäksi ylpeys ja laiskuus ovat tulleet hänelle varsinaiseksi taudiksi. ... Emme tahdo kieltää, että herrasväenkin lasten koulunkäynti väliin saapi semmoisen lopun; mutta se silloin on kumminkin heidän oma syynsä. Nämä Suomalais-raukat taas ovat melkein syyttömät turmioonsa. Ruotsinkieli on heiltä vienyt järjen ja ymmärryksen. (Koskinen, *Suometar* 4/1857)

Koskinen sävy on sama kuin huoltokeskustelussa. Herrasväen lapsien pitää syyttää vain itseään, jos eivät pysty saattamaan koulunkäyntiään loppuun. Koskinen tunsu myötätuntoa niitä suomenkielisiä oppilaita kohtaan, jotka ovat murtuneet raskaiden olojen painamina, ja pyrki vakuuttamaan kirjoituksissaan, että noista ikävistä tapauksista ei pidä johtaa sääntöä. Hän uskoi tilanteen paranevan suomenkielisten oppilaitosten perustamisen myötä. Puolisivistyneitä keikareita ja koulunsa keskeyttäneitä laiskureita alempana ovat ne, jotka yrittävät pukeutumisellaan tai kielenkäytöllään vaikuttaa sivistyneemmiltä kuin tosiasiaassa ovat. Esimerkkeinä tästä hän on maininnut mm. savolaispiiat, jotka yrittävät epätoivoisesti puhua ruotsia (Koskinen, *US* 190/1900) ja virolaiset, jotka solkkaavat saksaa (Koskinen, *Maiden ja Merien Takaa* 17/1864). Koskinen suhtautuikin inhoten turhamaisuuteen ja tuhlaavaisuuteen. Palvelijan ei pidä näytellä herraa eikä herran palvelijaa. Tosin Koskinen perheen periaatteena oli, että palvelusväkeä kohtaan ei saanut osoittaa ”säätty-ylpeyttä”, saati pahansuopuutta. Tämä koski eritoten perheen lapsia. Laillisesta suojelusta annettujen säännösten mukaan isäntäväki oli asetettu palkollistensa holhoajaksi. Palkollisia pyrittiin siksi kasvattamaan. Koskinen mainitsee, että tämän kaltainen kasvatustoimi ei ottanut onnistuakseen varsinkaan kun perhe asui kaupungissa: siellä kun oli tarjolla houkutusia. Sen sijaan Leppälahden kesäasunnolla kaupunkilaistuneet piiat ”saivat tottua terveellisiin maatalon töihin”, mikä esti heitä liikaa hienostumasta. (Koskinen, *Vaimovainajani* muistoksi 1896; KA 602:117, k.32, 9)

Tuomiokapitulien pappien ohella myös venäläiset virkamiehet epäilivät rahvaan opetuksen etuja, sikäli kuin tuo opetus koski muuta kuin uskontoa tai maataloutta. Tämä käy ilmi vuoden 1850 sensuuriasetustekstistä. Asetuksessa sanotaan, että lukeminen voi olla ”rahvaalle vahingollista” ja se voi vieroittaa työnteosta. Maan aikuisväestön valtaosa oli ainakin välttämättä lukutaitoista, joten se pelko, että rahvas omaksuu lentolehtisistä, sanomalehdistä ja helpolukuista teoksista vallankumouksellisia oppeja, oli käsitettävä. Käytännössä tavallisen rahvaan lukutaito tuskin olisi riittänyt poliittisiin pamfletteihin perehtymiseen, sillä kinkereiltä selvisi myös ulkoluvulla. Viranomaiset näyttävät pelänneen, että kansa ymmärtää lukemansa väärin, ja silloin myös hyvää tarkoittavat kirjoitukset voivat toimia itseään vastaan. (Pulma 1989, 402; Juva & Juva 1966, 270–271; Nurmio 1947, 40–43) Venäjän keisarikunnassahan kirjoja ja lehtiä luki yleensä vain rajoitettu väestönosa, mutta Suomessa voitiin painotuotteiden sensuuri rajata siten, ettei se suoranaisesti koskisi ruotsinkieltä käyttävää älymystöä. Koskinen mielestä suomalaisille luonteenomainen lainkuuliaisuus ja velvollisuudentunto sekä kansanuskollisuus esivaltaa kohtaan estäisivät kumouksellisten oppien juurtumisen, eikä kansanopetuksesta sen vuoksi olisi Suomessa mitään vaaraa. (Ks. esimerkiksi: Koskinen, *US* 171/1881 & *US* 141/1889)

Kirjallisuus sivistysprojektin välineenä

Lukeminen on koulun tärkein aine

Yrjö Koskisen 1850-luvun lopulla ilmaiseman käsityksen mukaan kansakoulun pääta-voitteen tulisi olla kaksijakoinen: 1) opettaa eräitä tietojen hankkimiseen tarvittavia valmiuksia; sekä 2) antaa oppilaille itsenäisessä opiskelussa tarvittavat perustaidot. Lisäksi koulun pitäisi sytyttää oppilaissaan tiedonjanoa. (Koskinen 1936, 330) Koskinen päätteli lukutaidon olevan avainasemassa kansansivistystyössä: kuka osaa lukea ja pystyy ymmärtämään lukemansa, hän voi myös kehittää itseään omatoimisesti. Kansakoulun tulisi toimia itseopiskelun herättäjänä eli valmentaa kansalaisia todelliseen opiskeluun: itsekasvatukseen, elämänikäiseen oppimiseen. Ajatus itsekasvatuksesta perustuu samaan omatoimisuuden ihanteeseen, joka antaa leimaa yleensäkin Koskisen yhteiskunnallisille kannanotoille. Oppilaiden pitäisi pystyä ymmärtämään ja omaksumaan lukemansa; pelkkä sisälukutaito ei siis riitä. Kaiken muun lapsi oppii kyllä myöhemmin, jos tuntee itse siihen tarvetta (Koskinen, *Suometar* 48/1857). Nämä periaatteet sisältyvät Koskisen arkkipiispa Edvard Bergenheimille (1798–1884) vuonna 1856 laatimaan muistioon. Tuo vaatimaton esitys on laadittu vähää ennen Cygnaeuksen ehdotuksen julkaisemista. Lukutaidon merkityksen painottaminen ei toki ole yksin Koskisen kasvatuskemiykselle tyypillinen piirre. Sitä tähdensi myös Cygnaeus jo edellisenä vuonna kirjoitetussa artikkelissaan: ”Hajanaisia mietteitä Suomeen aiotusta kansakoulusta”. Myös Snellman tähdensi useissa yhteyksissä, että lukemaan valmentaminen on kansakoulun tärkein opetustehtävä (Salomaa 1948, 365, 368–371; Snellman 1906, 95–99). Koulun tarkoituksena taas on ”oppilaan kasvattaminen kykeneväksi hankkimaan omin neuvoin tietoja”. Toisin sanoen kansakoulun on opastettava oppilaansa omatoimisuuteen, ja se on mahdollista vain jos oppilas pystyy todelliseen ja syvälliseen luetun ymmärtämiseen. (Salomaa 1948, 368–369).¹⁷ Cygnaeus katsoo samassa hengessä, että opetus ei saa olla oppikirjojen päähän pönttämistä eikä pelkästään kirjoituksen ja laskennon opetusta:

Lukemisella ei ole ymmärrettävä tavallista sanojen ajatuksetonta lopottamista, vaan kuuluu siihen välimerkkien tarkka huomaaminen ja sanojen oikea korostus, joka tuskin käynee laatuun ilman että lukija ajattelee ja ymmärtää mitä hän lukee. (Cygnaeus 1910, 19)

Koskisen ajatukset ovat samansuuntaisia, mutta hän ei pane niin paljon painoa raamatunhistorialle ja uskonnonopetukselle kuin Cygnaeus vaan luottaa siihen, että valinnan vapaus ohjaa oppilaat ”oikeiden teosten” äärelle. Tuollaisina hyödyllisiin tietoihin kuuluvina aineina Koskinen mainitsee etenkin uskonnon, historian ja luonnontieteen. (Koskinen 1936, 330)

Oppikirjojen käyttöönottoon suhtauduttiin varovaisen epäilevästi, sillä oppilaiden omatoimisuuden arveltiin kärsivän niistä. Lisäksi tällaisen kehityksen arveltiin olevan ristiriidassa kansakoulun perimmäisen ajatuksen kanssa ja tekevän siitä vähitellen sellaisen kirjaviisauden

¹⁷ Snellman kirjoitti tästä aiheesta laajasti *Litteraturbladissa* 10/1856.

tyyssijan, jota alun pitäen oli tahdottu välttää. Samalla puollettiin ajatusta, että tietynlaiset lukukirjat olisivat lukuhulun kartuttamisessa varsinaisia oppikirjoja soveliaampia. (Halila 1949, 192) Lukukirjojen puolesta ovat puhuneet monet kasvatusteoreetikot, Snellman heidän joukossaan. Myös kansakouluväki oli alkuaikoina asiasta samaa mieltä ja tällöin toivottiinkin, että sopivia lukukirjoja alkaisi pian ilmestyä. Koskisen kanta seurasi tässä kysymyksessä yleistä tendenssiä. Oppikirjojen ja ”lukukirjojen” eron Koskinen näki siis siinä, että edellinen vaatii läsnä olevan opettajan selityksiä, jälkimmäinen taas sopii itseopiskeluun. Oppikirjan tulee olla niin lyhyt, että oppilas voi sen ”täydellisesti muistonsa vastaan-ottaa”. Tästä syystä oppikirjat eivät Koskisen mielipiteen mukaan sovellu käytettäväksi itseopiskelussa. (Koskinen, *KK* 9/1876) Hän totesi, että pedagogiselta kannalta ei ole varmaa, millainen kerrontatapa on oppilaan kannalta paras. Toisena ääripäänä on hyvin tiivis ja asiallinen, toisena laava ja ”huvittava” esitystapa. Sellaiset kertojat kuin Anders Fryxell, Geijer ja Topelius olivat viihdyttäneet kokonaisia sivistyneistösukupolvia ja saaneet monet innostumaan historiasta. Koskisen mielestä se, kumpi keino on parempi, riippuu yksin opettajan kyvyistä ja taipumuksista, sillä:

...juttuisampi opetuskirja vaatii opettajalta tarkempaa järjestäjä-kykyä ja päin-vastoin kuivempi koulukirja elävämpää opetusta (Koskinen, *KK* 2/1871).

Kirjallisuus itsekasvatuksen välineenä

Opetuksella pitäisi olla merkitystä oppilaalle itselleen, totesi Koskinen moneen otteeseen. Hän piti koulun tärkeimpänä tehtävänä opettaa oppilaat itse ajattelemaan ja myös etsimään tietoa sekä tähdensi, että nimenomaan hyvä luetun ymmärtämisen taito auttaa yksilöä parhaiten kartuttamaan tietoa ja siten kehittymään itsenäisesti. Tämä elinaikaisen oppimisen ajatus muodostaa Koskisen koulupolitiikan ytimen mottonaan toteamus: koulun ei tarvitse pyrkiä tekemään oppilaistaan kaikkeen valmiita, kaiken oppineita. Oppilas näet saavuttaa kyvyn ymmärtää asioita syvällisesti ja sivistyä laajapohjaisesti parhaimmin omaehtoisen oppimisinnon kannustaman jatkuvan kilvoittelun tuloksena. Tästä näkökulmasta opetuksen tietoinen on aina toissijaista, tärkeintä on saada oppilas omaksumaankin keinot, joilla oppineisuutta tehokkaimmin tavoitellaan. Käytännössä ”itseopiskelu” tarkoitti ”koti-lukua”, siis itsenäistä lukemista. Koskinen uskoi, että kun kansalle tarjotaan mielekäästä luettavaa ja mahdollisuuksia hankkia tai lainata kirjoja, sivistys ja sen mukanaan tuoma elämänmuoto leviävät vähitellen maamme syrjäkyliin saakka. Tuota tarkoitusta varten olisi perustettava riittävä määrä pitäjän- ja kyläkirjastoja.¹⁸ Miten saada ihmiset lainaamaan kirjoja, lukemaan ne ja vielä palauttamaan teokset hyvässä kunnossa? Ja mistä saada lainattavaa kirjastoihin? Näitä kysymyksiä Koskinen pohti koko aikuisikänsä (Suolahti 1933, 159). Koskinen päätteli, että kirjastojen tarpeisiin ja kansan itsekasvatusta varten tarvittaisiin runsas ja kansantajuinen kaikkia inhimilliseen tiedonalaan kuuluvia aiheita käsittelevä – tietenkin suomenkielinen – kirjavalikoima. Kyse ei kuitenkaan

¹⁸ Hämeenkyrön kyläkirjastoon kuului vuonna 1850 yhteensä 40 teosta, joista 15 hänen omasta kirjahyllystään. (Suolahti 1933, 158–159). Vaikka tuo hanke kuivui kokoon sangen nopeasti, suhtautui Koskinen toiveikkaasti kyläkirjastojen mahdollisuuksiin vielä vuosikymmeniä myöhemmin.

ollut ainoastaan ”taidekirjallisuuden” ja ”kansallisen korkeakulttuurin” luomisen tarpeesta, vaan kirjoja tarvittiin myös koulujen käyttöön. (Koskinen, *Mehiläinen* 2/1862) Koskinen kirjoitti itse useita oppi- ja lukukirjoja, joista osa päätyikin kansa- ja oppikoulujen käyttöön.

Koskinen mielestä kansankirjallisuus ei saisi olla liian yksinkertaista, sillä lukijan ymmärrystä koettelevat kohdat saattavat yllyttää häntä ponnistelemaan kohti syvempää käsitystä (Koskinen, *KK* 12/1870). Yleisinä kansankirjallisuudelta toivottavina ominaisuuksina hän piti halpaa hintaa ja hyvää sisältöä (Koskinen, *KK* 5/1867). Kirjojaan omakustanteina levittäneenä kirjailijana hänellä lienee ollut käsitys siitä, miten mahdoton ja vaikeasti toteutettava tällainen vaatimus oli. Koskinen ajatteli, että kirjallisuuteen tutustumalla ihminen voi säilyttää sivistymishalunsa. (Koskinen 1904–1905, 83–84) Kun lukevan yleisön määrä kasvaa, kasvaa kirjojen, myös suomenkielisen kirjallisuuden, kysyntä, ja kun se kasvaa, yhä useampi kirjailija uskaltautuu julkaisemaan teoksiaan suomen kielellä, jolloin tuota pikaa Suomelle syntyy oma kirjallisuus. Tällainen ketjureaktio ei synny ilman sivistyshaluista kansaa. Kansankielinen kirjallisuus on kansallisen kulttuurin olemassaolon tärkeimpiä todisteita.

Koskinen ei uskonut suomenkielisen kirjallisuuden kukoistavan vain kirjastoja luomalla, vaan lisäksi tarvittaisiin sivistynyt lukijakunta ja kansallisesti valveutuneita kirjailijoita. Hän selitti jokaisen ihmisen pystyvän tukemaan suomenkielisen kirjallisuuden leviämistä ostamalla sitä ja sillä tavoin tekemällä siitä kannattavan liiketoimen. (Koskinen, *KK* 2/1869) Koskinen ei niinkään pelännyt kirjailijoiden puutetta vaan sivistyneistön heikkona lukuhaluina ilmenevää piittaamattomuutta. Kirjailijoita hän uskoi syntyvän sitä mukaan kuin suomenkielellä kirjoittaminen pystyisi elättämään itsensä. Koskinen palasi aiheeseen vielä 1880-luvulla moittien silloinkin sivistyneistöä lukuhaluttomuudesta ja todeten kirjallisen kulttuurin nauttivan muutoinkin vähäistä arvostusta. Esimerkkinä tästä Koskinen piti sitä, ettei vanhoista kirjoista maksettu juuri mitään huutokaupoissa. Kun kirjoja ei osteta, ei niitä myöskään lueta. (Koskinen, *KK* 7/1878)

Koskinen kehotti antamaan ”edistyneemmille lapsille” luettavaksi ”historiallisia juttuja, kertomuksia vieraista maista, luonnonkuvauksia... eli melkein samanlaista lukemista, mitä kansankirjallisuuden nimellä käsitetään” (Koskinen, *KK* 12/1869). Hän näyttää tarkoittaneen, että nuorison ja yhteisen kansan kirjallisuustarpeet ovat tässä suhteessa samanlaiset. Koskinen ei pyrkinyt rajoittamaan kansankirjallisuuden alaa vain ”tietokirjallisuuteen”, opettavaisiin tarinoihin, vaan hän oli toivonut myös maailmankirjallisuuden klassikkojen löytävän tiensä suomalaisiin koteihin. Lasten lukuharrastusta ei pidetty kuitenkaan pelkästään hyödyllisenä vaan jopa vaarallisena ajanvietteenä, sillä mm. Zachris Topelius ja kasvatustieteen ensimmäinen professori L. J. Stenbäck varoittelivat, että ylenpalttisenä tuo harrastus voi olla lapsen kehitykselle haitallista. Paavo Snellman on todennut Topeliuksen väittäneen, että: ”...keinotekoinen tietuelämän kypsyttäminen herättää ennen pitkää luonnottoman lukemiskiihkon, jonka valtaamana nuori ahmii kaiken mitä saa käsiinsä, ja on aina kirja kourassa.” (Snellman 1905, 18). Lisäksi Topelius katsoi, että tietojen kerääminen ja liiallinen lukeminen saattaa ”lamauttaa ja surkastuttaa hennon ihmistaimen muiden kykyjen kehittymistä” (Snell-

man 1905, 18–19). Tuntuu oudolta, että *Luonnon kirjan*, *Maammekirjan* ja *Lukemisia lapsille* -teosten kirjoittaja olisi ollut vakavasti huolissaan siitä, että lapset lukevat liikaa. Pikemminkin kysymys lienee kärjistyksestä.

9.4 Fennomaanit ja Cygnaeuksen kansakoulu

Kansakoulu jäi Koskisen tuotannossa ja toiminnassa taka-alalle 1860-luvun alussa oppikouluun ja suomenkieliseen tieteeseen liittyvien kysymysten noustessa etualalle. Tämä lienee johonkin osittain siitä, että kansanopetuksen järjestelyissä oli vuosikymmenen vaihteessa (1850–60) päästy ratkaisuun samalla kun siitä oli tullut yhä enemmän Uno Cygnaeuksen ”etu-piiriä”. Koskisen kansakoulusuunnitelmat ovat Cygnaeuksen vastaaviin verrattuna paljon vaatimattomampia. Oppi- ja kansakoulupedagogia olivat toisistaan erillään myös maantieteellisesti, edellisen keskuspaikkana oli Helsinki ja jälkimmäisen Jyväskylä. Helsingissä sijaitsi maan ainoa pedagogian professuuri ja Jyväskylässä maan opettajaseminaari. Vuonna 1863 perustetun Kasvatusopillisen yhdistyksen keskuspaikkana oli Helsinki. Yhdistyksen keskustelupöytäkirjojen perusteella näyttää siltä, että Koskinen osallistui sen kokouksiin sangen harvoin. Hän otti osaa 1870–80-luvulla useisiin kansakoulukokouksiin, sekä 1880-90-luvulla pappeinkokouksiin. Nuo kokoukset olivat tärkeitä koulutuspolitiikan keskustelufoorumeita. Pöytäkirjojen perusteella Koskisen kannanotot liittyvät useimmiten hallinnollisiin ja poliittisiin näkökohtiin.

Vaikka fennomaanit kiinnittivätkin suurta huomiota koulutuspoliittisiin kysymyksiin, eivät heidän kannanottonsa luultavasti perustuneet yhteiselle kasvatusfilosofiselle näkemykselle. Yhteinen kielipoliittinen ideologia vaikutti heidän toimintaansa enemmän. Luonnollisestikaan kaikki esiinnoituneet kysymykset eivät olleet sellaisia, joilla olisi ollut kielipoliittista ulottuvuutta. Koskisen mukaan puhtaasti pedagogisten kysymysten ratkaiseminen ei kuulunut säädylle eikä ilmeisesti myöskään puolueyhmittymille, vaan asiantuntijoille, pedagogeille. Hän tosin poikkesi tästä itse muotoilemastaan periaatteesta aika ajoin.

Kansanvalistus- ja kansakouluasiat pysyivät osittain puoluepoliittisen toiminnan ulkopuolella 1870-luvulle saakka. Fennomaanien 1870-luvun alussa perustama kansanvalistusseura ymmärrettiin poliittiseksi toimenpiteeksi, jolla oli tarkoitus valjastaa ”kansan ääni” puolueen käyttöön. Samalla luotiin kanava, jonka avulla suomenkielistä väestöä valistettiin fennomaanien määrittelemien tavoittein. Fennomaanien suhdetta Cygnaeuksen kansakouluun ei ole tutkittu riittävästi, jotta siitä voisi muodostaa kokonaiskuvan. Tästä huolimatta voidaan todeta, että Cygnaeus ei luottanut Koskiseen eikä muihin jungfennomaaneihin. Hehän olivat sivuuttaneet Cygnaeuksen perustettaessa kansanvalistusseuraa 1870-luvun alussa. Saman vuosikymmenen kuluessa Koskinen ja Meurman vastustivat kansakoulunopettajien pyrkimystä päästä jäseneksi siviilivirkamiehistön leski- ja orpokassaan sekä kannattivat kiertokouluopetuksen laajentamista. *Mehiläisessä* 11/1860 ilmestyneissä matkakirjeissään Koskinen kannatti lämpimästi Cygnaeuksen fröbeliläistä lastentarha-aatetta (Ks. esimerkiksi: Kemppinen 2001, 257–258). Kansanvalistusseuran perustamisen yhteydessä käydyssä kirjeenvaihdossa Koskinen

pohti Cygnaeuksen reaktiota. Cygnaeus puolestaan puhuu Koskisesta kirjeissään Karl Mobergille 19.2. & 17.7.1873. Niistä ilmenee, että hän ajatteli fennomaanien – lähinnä Koskisen ja Meurmanin – suhtautuvan vihamielisesti sekä kansakouluun että Jyväskylän Seminaariin ja sen toiminta-ajatukseen¹⁹. Cygnaeus otti tässäkin tapauksessa asiat henkilökohtaisesti: jokainen hänen näkemyksistään poikkeava kannanotto oli hyökkäys häntä ja kansakoulua kohtaan.

Koskisen kansansivistysideologialla on voimakas sosiaalipoliittinen lataus. Juuri tämä seikka on erittäin tärkeä tarkasteltaessa 1800-luvun puolivälissä tapahtunutta suomalaisen koulujärjestelmän uudistusta. Fennomaanit käsittivät koulutuksen olevan avainasemassa muutettaessa yhteiskunnallisia oloja. He näkivät kansan koulutuksen olevan ainoa järkevä pitkän tähtäimen ratkaisu teollistuvan yhteiskunnan sosiaalisiin ongelmiin. Yrjö Koskinen ja 1860-luvun jungfennomaanit suhtautuivat kuitenkin Cygnaeuksen kansakouluun ristiriitaisesti: itse he olisivat luultavasti kannattaneet paljon vaatimattomamman järjestelmän luomista. Koskinen korosti eri yhteyksissä että kansansivistystä voidaan edistää monin eri tavoin, joista yläkansakoulu on vain yksi muiden joukossa. Cygnaeus oli tästä eri mieltä. Hänen ajan oloihin nähden kallis ja ”suureellinen” kansakouluhanke osoittautui yhteiskunnallisesti kannattavaksi. Sen merkitystä suomalaisen kansallisen demokratian kehittymiselle on vaikea yliarvioida. Tässä mielessä myös Yrjö Koskisen toive toteutui.

Yrjö Koskinen uskoi, että sivistyessään yksilö asettaa henkisen mielihyvän ruumiillisten aistinautintojen edelle ja tällöin oppii iloitsemaan siitä, että hän toteuttaa elämässään ajan hengen vaatimuksia, saa mielihyvää lähimmäistensä ja yhteiskuntansa palvelemisesta. Tällainen yhteisen edun vuoksi tehty työ koituu aina myös tekijänsä omaksi onneksi, ja — vaikka se ei saakaan olla toiminnan ensisijaisena motiivina — hän hyötyy siitä myös taloudellisesti, mikä taas kannustaa yhä suurempaan toimeliaisuuteen. Koskisen tulkinnan mukaan kristittyjen ei tarvitse jakaa omaisuuttaan köyhille, sillä se aiheuttaisi entistä suurempaa kurjuutta, koska silloin kaikki olisivat tasaveroisesti köyhiä. Hän katsoi niin ikään, että rikkaiden vauraudet koituvat aina jollakin tavoin yhteiseksi hyödyksi. Sosialistien ajamaa yhteiskunnallista uudistusohjelmaa Koskinen pystyi periaatteessa ymmärtämään, vaikka epäili työväestön kykyä omaehtoiseen järjestäytymiseen. Tässäkin ilmenevät hänen sivistysajattelunsa puitteet: kansalaisten omatoimisuudella ja itseohjautuvuudella on rajansa, joita ei sopinut ylittää.

Kansan sivistyskelpoisuuteen Koskinen uskoi läpi elämänsä, vaikka hänen kirjoituksensa muutoin kävivätkin pessimistisemmiksi lähestyttäessä vuosisadan vaihdetta. Ne alkoivat osoittaa vanhan fennomaanin turhautuneen yhteiskunnallisen muutoksen hitauteen ja tapaan, jolla uusi fennomaanipolvi oli ryhtynyt tätä asiaa ajamaan. Kun hän itse nuoruudessaan oli uskonut yhteiskunnan muuttuvan yksilöiden vapaasta halusta toimia oikean ja hyvän puolesta, hän myöhemmin uskoi muutoksen tapahtuvan lakeja muuttamalla. Koskinen vastusti yleensä pakkokeinojen käyttöä mutta tekee tässä asiassa poikkeuksen. Syy siihen on yksinkertainen: suomenkielisiä kohtaan on tehty vääryyttä ja tämän vääryyden korjaaminen on moraa-

¹⁹ Cygnaeus 1963, 21–22.

lisesti oikea teko. Koskiselle oli selvää, että vaikka useimmat ihmiset ovat kehityskelpoisia, ei heistä kaikista voi tulla sivistyneitä. Toiset ovat sivistyäkseen liian laiskoja, toiset liian turhamaisia. Kyvyn ja älyn puutetta hän ei - kuvaavasti kyllä - mainitse puhuessaan sivistymisen esteistä.

LÄHDELUETTELO

1. PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Kansallisarkisto (KA)

Y. S. Yrjö-Koskisen kokoelma, 602:117

2. PAINETUT LÄHTEET

Valtiopäivät

Pappissäädyn pöytäkirjat 1877–78, 1891.

3. YRJÖ KOSKISEN TUOTANTO

Sanoma- ja aikakauslehtiartikkelit

Helsingin Uutiset

24/1863: ”Säännöt ja henki”, 72/1863: ”Vieläkin vapaudesta”

Suometar

45/1855: ”Kirkon-kokouksista”, 27/1855: ”Suomalaisesta Kirjallisuudesta”, 20/1856: ”Kansallisuus ja Kieli”, 43/1856: ”Pohjanmaasta”, 4/1857: ”Tarvitaanko Jyväskylässä ylläkeiskoulua? Ja mimmoista?”, 15/1857: ”Sananen Kansakouluasiasta”, 47-48/1857: ”Kansakoulujen tarpeellisuudesta ja muutamista muista sivistyksen välikappaleista”, 23-25/1858: ”Kunnallisesta yhteis-elämästä”, 34/1859: ”Erkki Jäykkä”, 9/1865: ”Koulukuri ja Lukiot”, 141/1865: ”Suomen voikaupasta”.

Uusi Suometar (US)

49/1878: ”Puhe ylioppilaille Yrjön päivänä 23.4.1878”, 171/1881: ”Helsingistä”, 141/1889: ”Kirje Helsingistä”, 190/1900: ”Suomalaisuus Savossa”.

Åbo Tidningar

35/1854: ”Hwarföre har landets språk icke ännu inträdt i sina naturliga rättigheter?”

Kirjallinen Kuukauslehti (KK)

5/1867: ”Kotimaan kirjallisuutta”, 11/1868: ”Yhteiskunnallisia mietteitä”, 2/1869: ”Kuukauskirje”, 12/1869: ”Pikkulasten kirjallisuutta”, 7/1870: ”Kotimaan kirjallisuutta”, 12/1870: ”Kansankirjastoista ja kansantajuisesta kirjallisuudesta”, 2/1871: ”Kotimaan kirjallisuutta”, 8/1872: ”Suomen kansakoululaitoksesta”, 9/1876: ”Kirkkohistoria koulua ja kotoa varten...”, 7/1878: ”Silmäys sivistysoloihimme”

Maiden ja Merien Takaa

17/1864: ”Pikainen käynti Viron puolella”

Mehiläinen

9/1860: ”La’illisen Suojeluksen ja La’illisen vaivaisholhon asiassa puolustusta”, 2/1862: ”Kirjallisuutta”.

Painetut teokset

- Koskinen, Yrjö 1861: Raha-asioista. Kaksikymmentä helppoa lukua yhteisen kansan ja nuorison hyväksi. (Englanninkielestä mukailtu). Helsinki: SKS
- Koskinen, Yrjö 1875: Rikkaudesta. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Koskinen, Yrjö 1879: Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa. Helsinki: SKS.
- Koskinen, Yrjö 1904–1905: Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia I. Helsinki: SKS.
- Koskinen, Yrjö 1904–1906: Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia II. Helsinki: SKS.
- Koskinen, Yrjö 1916: Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia III. Helsinki: SKS.
- Koskinen, Yrjö 1930: Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia IV. Helsinki: SKS.
- Koskinen, Yrjö 1936: Betänkande om folkbildning i Finland. Martti Ruuthin julkaisemana. SKHS: n vuosikirja XV-XVII, 1925–1928. Helsinki: SKHS, 320–332.

5. MUU AIKALAISLUONTEINEN AINEISTO

- Cleve, Z. J. 1886: Koulujen kasvatusoppi. Helsinki.
- Cygnæus, Uno 1910: Uno Cygnæuksen kirjoitukset Suomen kansakoulun perustamisesta ja järjestämisestä. Gustaf F Lönnbeck (toim.). Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Cygnæus, U. 1963: Vanhat kirjeet ja päiväkirjat kertovat. Uno Cygnæuksen kirjeitä Karl Mobergille. Teoksessa: Jyskyjen Seminaari. Helsinki: Valistus, 19–33.
- Forsman, Y. J. 1958: ”Kertomus waiwais-holhouksesta Hämeenkyrön emä-kirkkokunnassa” Luettu saarnastuolista marrask. 8 p. 1857. Suometar 41/1858.
- Kant, Immanuel 1995: Vastaus kysymykseen: Mitä on valistus? (Tarkistettu suomennos: Tapani Kaakkurinniemi). Teoksessa: Mitä on valistus? Juha Koivisto, Markku Mäki & Timo Uusitupa (toim.). Jyväskylä: Vastapaino, 76–86.
- Luther, Martti 1897: Kristityn vaellus Kristuksen jäljissä. Tohtori Martti Lutherin elämänohjeita kristitylle 3. (suom. ei mainintaa). Helsinki: SLS.
- Snellman, J. V. 1906: Snellmanin aatteita. Poimintoja hänen kirjoituksistaan. Kääntänyt ja valinnut Zach. Castrén. Porvoo: WSOY.
- Snellman 2002. Kootut teokset 6, tammikuu 1844-heinäkuu 1844. Helsinki: Opetusministeriö.
- Snellman 2004. Kootut teokset 17, kesäkuu 1860-heinäkuu 1861. Helsinki: Opetusministeriö.
- Wallin, O. 1884. Kansakoulun yleinen kasvatus- ja opetusoppi, Helsinki: omakustanne.

6. TUTKIMUSKIRJALLISUUS

- Apo, Satu 1997: Rikastuminen, työ ja supernormaali vanhassa kansanomaisessa ajattelussa. Teoksessa: Työväestö ja kansakunta. Risto Parikka (toim.). Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 7–26.
- Grotenfelt, Arvi 1930: Yrjö Koskisen ”Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa”. HAik. 1930, 270–285.
- Halila, Aimo 1949: Suomen kansakoululaitoksen historia II. Kansakouluasetuksesta piirijakoon. Turku: WSOY.
- Harjula, Minna 1996: Vaillinaisuudella vaivatut. Vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun alkupuolelle. Bibliotheca historica 15. Helsinki: SHS.
- Honour, Hugh & Fleming, John 1992: Maailman taiteen historia. Helsinki: Otava.
- Jutikkala, Eino 1989: Suomalaisuus yhteiskunnassa. Teoksessa: Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia. Päiviö Tommila & Maritta Pohls (toim.). Jyväskylä: Kustannuskiila Oy., 253–304.
- Juva, Einar W. & Juva, Mikko 1966: Suomen kansan historia IV, Kansallinen herääminen. Helsinki: Otava.
- Jäntere, Kaarlo 1930: Yrjö Koskisesta historiantutkijana. Valvoja-Aika 1930, 401–409.
- Jäntere, Kaarlo 1944: Piirteitä Yrjö Koskisen historiankäsitelmästä. HArk. L 1944, 359–375.
- Kangas, Eino 1945: Yrjö Koskisen aatteet Hegelin ja Snellmanin käsitysten valossa. HAik 4, 1945, 285–327.
- Karjalainen, Erkki & Toiviainen, Timo 1984: Suomen vapaan kansansivistystyön vaiheet. Espoo: Weilin & Göös.

- Kemppinen, Lauri 2001: *Sivistys on Suomen elinehto. Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen kasvatusajattelu ja koulutuspolitiikka vuosina 1850-1882*. Turun yliopiston julkaisuja C:168. Turku: Turun yliopisto.
- Koskiahho, Briitta 1986: *Yhteiskunnan muutos ja sosiaalipolitiikka*. Helsinki: Tammi.
- Koskimies, Rafael 1974: *Y.S. Yrjö-Koskisen elämä III, Taipuako vai taittua 1882–1903*. Helsinki: Otava.
- Liikanen, Ilkka 1995: *Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty. Historiallisia tutkimuksia 191*. Helsinki: SHS.
- Majamaa Raija 1991: *Elias Lönnrot, monitietäjä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 548*. Hämeenlinna: SKS.
- Manninen, Juha 1986: ”Se voitti itselleen vain sivistyksen voitot” – Suomen hegeliläisyyden perusteemoja. Teoksessa: *Hyöty, sivistys, kansakunta*. Juha Manninen ja Ilkka Patoluoto (toim.). Oulu: Kustannus Oy Pohjoinen, 111–184.
- Nieminen, Kaarlo 1946: *Suometar 1853–1866, Uusi Suometar 1869–1889*. Helsinki: Uusi Suomi.
- Nurmio, Yrjö 1947: *Taistelu suomen kielen asemasta 1800-luvun puolivälissä. Vuoden 1850 kielisäännöksen syntyhistorian, voimassaolon ja kumoamisen selvittelyä*. Porvoo: WSOY.
- Nykysuomen sanakirja V-VI. 1964. Porvoo: WSOY.
- Nykysuomen tietosanakirja IV. 1993. Juva: WSOY.
- Patoluoto, Ilkka 1986: *Sivistys kansantalouden liikuttajana. J. V. Snellmanin taloudellisten katsomusten tausta ja muotoutuminen*. Teoksessa: *Hyöty, sivistys, kansakunta*. Juha Manninen & Ilkka Patoluoto (toim.). Oulu: Pohjoinen, 271–320.
- Pulma, Panu 1995: *Köyhästäkö kansalainen? Köyhyys 1800-luvun poliittisena ongelmana*. Teoksessa: *Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta*. Pentti Haapala (toim.). Tampere: Vastapaino.
- Rapola, Martti 1960: *Sanojemme ensiesiintymiä Agricolasta Yrjö Koskiseen*. Helsinki: SKS.
- Rommi, Pirkko & Pohls, Maritta 1989: *Poliittisen fennomanian synty ja nousu*. Teoksessa: *Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia*. Päiviö Tommila & Maritta Pohls (toim.). Jyväskylä: Kustannuskiila Oy.
- Saastamoinen, Kari 1999: *Olemmeko me kaikki nyt liberalisteja? Tieteessä tapahtuu 7/1999*. Helsinki: Tieteellisten seurain valtuuskunta, 5–8.
- Salomaa, J. E. 1948: *J. V. Snellman, elämä ja filosofia*. Turku: WSOY.
- Snellman, Paavo 1905: *Zacharias Topelius kasvatustieteilijänä*. Helsinki: Yrjö Weilin.
- Soikkanen, Hannu 1993: *Virka-Suomi hallitsee*. Teoksessa: *Suomalaisten tarina I*. Jaakko Itälä (toim.). Helsinki: Kirjayhtymä, 166–170.
- Suolahti, Gunnar 1933: *Nuori Yrjö Koskinen*. Porvoo: WSOY.
- Somerkivi, Urho 1985: *Kansanopetuksen opetussuunnitelmat kulttuurin siirron kuvastajina*. Teoksessa: *Koulu ja kulttuuri*. Helsinki: Suomen kouluhistoriallisen seuran julkaisuja.
- Suvanto, Pekka 1994: *Konservatismi Ranskan vallankumouksesta 1990-luvulle*. Helsinki: SHS.
- Virkkunen, Paavo 1938: *Agathon Meurman II (1855–1880)*. Helsinki: Otava.
- Vuola, Voitto 1981: *Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen kristillisyydenkäsitys*. Helsinki: Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 129.